

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ι' • ΑΡΙΘΜ. 92 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1986 • ΤΕΒΕΤ 5743

ולמען ידושלם העיר אשר בחרתי בה

«Καί χάριν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς πόλεως
τὴν ὁποίαν ἐξέλεξα»

(Α' Βασ. 11:32)

Μαρμάρινη προσωπογραφία του Μαϊμονίδη,
έργο του Brenda Putman, 1949.

Μωϋσής Μαϊμονίδης

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ μεσαιωνικός φιλόσοφος Μωυσής Μαϊμονίδης, πού γνώρισε καλά τόν κόσμο της Μεσογείου κατά τόν 12ο αιώνα καί ήταν γιός δικαστή, είχε πολλά κοινά μέ τόν βιβλικό συνώνυμό του, πού οδήγησε τόν λαό του 'Ισραήλ έξω από τήν Αίγυπτο. Πράγματι καί ὁ νεώτερος Μωϋσής ἀναζητοῦσε τόν τόπο, ὅπου οἱ 'Εβραῖοι θά μπορούσαν νά ζήσουν ἐν εἰρήνῃ καί νά ἐπιδίδονται στή θρησκευτική λατρεία μέ πλήρη ἐλευθερία. Αὐτό πού κυρίως ἐνδιέφερε τόν λαϊκό ὁδηγό Μωϋσῆ Μαϊμονίδη, γιό του Μαϊμόν, ἦταν νά διατηρήσουν οἱ 'Εβραῖοι τήν ἐθνική τους φυσιογνωμία, νά ἀποφύγουν τίς καταπιέσεις τυράννων καί νά κρατήσουν πιά ὑψηλά ἀπό καθετί ἄλλο τό λάβαρο τῆς θρησκείας τους.

Βέβαια, ἀντίθετα πρὸς τόν Μωϋσῆ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ Μαϊμονίδης οὔτε εἶχε δεχθεῖ οὔτε εἶχε μεταδώσει στούς ὁμοθρήσκους του τό μήνυμα τοῦ Θεοῦ. Πάντως, μέ τά ἔργα του «Μισνέ Τοράχ» καί «Ὁδηγός τῶν Παραπλανηθέντων», πού κυκλοφόρησαν ἀπό τό ἕνα ἄκρο τῆς Μεσογείου ὡς τό ἄλλο, προσπάθησε μέ ἰσχυρά ἐπιχειρήματα, νά πείσει τούς ἀμφιβάλλοντες γιά τήν ὑπαρξή τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη καί σήμερα τά ἔργα αὐτά θεωροῦνται ἀριστουργήματα τῆς μεσαιωνικῆς φιλοσοφίας, πού ἄσκησαν μεγάλη ἐπιρροή σέ μεταγενέστερους θρησκευτικούς καί φιλοσοφικούς κύκλους.

Ὁ Μωϋσῆς Μαϊμονίδης — Ἰμπν Μαϊμούν γιά τούς Ἀραβες — γεννήθηκε στίς 30 Μαρτίου 1135, στήν Κόρδοβα τῆς Ἰσπανίας, πόλη ἡ ὁποία, κατά τόν 11ο καί 12ο αἰώνα, εἶχε γνωρίσει μεγάλη πνευματική ἀνάπτυξη. Στήν Κόρδοβα, ὅπου οἱ 'Εβραῖοι ζοῦσαν ἥρεμα ἀπό δύο αἰῶνες, ἤθελε ὁ Μωϋσῆς νά ζήσει γιά πάντα καί νά ἀφωσιωθεί στίς φιλοσοφικές καί θρησκευτικές σπουδές, χωρίς νά ἀγνοήσει τίς ἱατρικές καί ἀστρονομικές μελέτες. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη τοῦ εἶχε κάμει ἐξαιρετική ἐντύπωση. Ὅταν ὅμως, στήν Κόρδοβα ἐπικράτησαν σκληρές ἀραβικές δυναστείες, ἡ οἰκογένεια Μαϊμόν, ὅπως καί οἱ ὑπόλοιποι 'Εβραῖοι τῆς πόλεως, ἀντιμετώπισαν τό δίλημμα νά ἀλλαξοπιστήσουν ἢ νά πάρουν τόν δρόμο τῆς προσφυγιάς. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μωϋσῆ προτίμησε νά φύγει γιά τήν ἐξορία μέσα στή νύχτα, μεταφέροντας πολύτιμους λίθους γιά νά ἐξασφαλίσει τήν ἐπιβίωσή της, ἀρχικά στήν Ἀλμέρια καί κατόπιν στό Φέζ του Μαρόκου, ὅπου βρῆκε κατανόηση ἀπό τούς τοπικούς Ἀραβες ἡγέτες. Τέλος, ἔφυγε γιά τήν Παλαιστίνη.

Ἡ οἰκογένεια Μαϊμόν, ὅμως, ἀγνωστο γιά ποιοί λόγους, ἔπειτα ἀπό μικρό χρονικό διάστημα ἀναχώρησε ἀπό τήν

Ἱερουσαλήμ γιά τήν Ἀλεξάνδρεια, τήν ὁποία ὁ Μαϊμονίδης βρῆκε «θαυμάσια πόλη», ἀν καί δέν ἦταν, πιά, πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου. Τήν ἐποχή ἐκείνη, στήν Ἀλεξάνδρεια ζοῦσαν 3.000 περίπου ἐβραϊκές οἰκογένειες, πού εἶχαν πλήρη θρησκευτική ἐλευθερία. Ὁ Μωϋσῆς, ὅμως, ἀναζητοῦσε συνεχῶς καινούργιες συγκινήσεις. Ἐτσι, ἔφυγε γιά τό Φόστατ (ἔξω ἀπό τό σημερινό Κάιρο), ὅπου τόν ὑποδέχθηκε θερμά τό ἐκεῖ ἐβραϊκό στοιχεῖο, πού εἶχε ἀρχηγό («ναζέντ») μιᾶ πολιτική καί θρησκευτική προσωπικότητα, ἡ ὁποία ἐκπροσωποῦσε τήν ἐβραϊκή κοινότητα ἐνώπιον τῶν ἀραβικῶν Ἀρχῶν, μέ ρόλο ἀνάλογο ἐκείνου τῶν παλαιῶν πατριαρχῶν τῆς Παλαιστίνης.

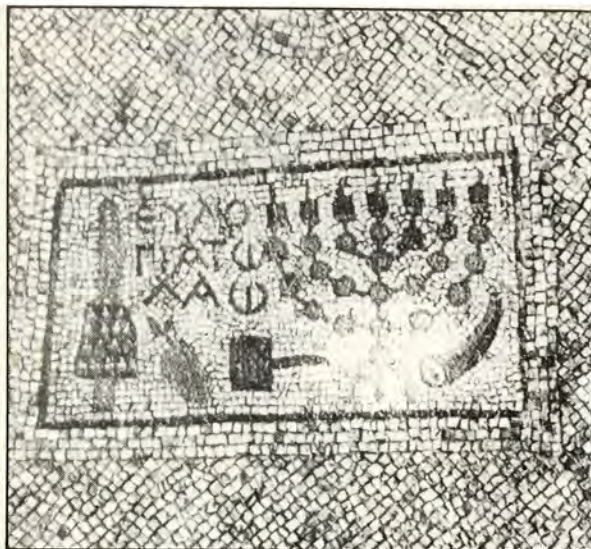
Στό Φόστατ, ὅταν πέθανε ὁ πατέρας Μαϊμόν, τήν οἰκονομική ὑποστήριξη τῆς οἰκογένειας ἀνέλαβε ὁ ἀδελφός τοῦ Μωϋσῆ Μαϊμονίδη, εἰδικός στό ἐμπόριο πολυτίμων λίθων. Τό 1168, σέ ἡλικία 33 ἐτῶν, ὁ Μωϋσῆς ἐπεράτωσε τό θεολογικό του σύγγραμμα «Μισνέ Τοράχ». Στόν πρόλογο ὁμολογεῖ ὅτι εἶχε καταπιασθεῖ μέ ἕνα πολύ δύσκολο ἐγχείρημα καί, μάλιστα, ἀνάμεσα σέ πολλά βάσανα, λόγω τῶν οἰκογενειακῶν του περιπετειῶν.

Τό Φόστατ, πάντως, ἔμεινε ἡ τελευταία «πατρίδα» γιά τόν ἀκατάβλητο αὐτό Ἑβραῖο φιλόσοφο, πού, ἐκτός ἀπό τό πλούσιο συγγραφικό του ἔργο, ἄσκησε ἐκεῖ μέ ἐπιτυχία καί τό ἱατρικό του ἐπάγγελμα. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, πέθανε ὁ ἀδελφός του Δαβίδ. Ὁ θάνατος αὐτός τόν βύθισε σέ βαθιά θλίψη. Παντρεμένος καί μέ ἕνα γιό, ὁ Μωϋσῆς βρῆκε, πάντως, τή δύναμη νά γράψει στά ἀραβικά τό κλασσικό του σύγγραμμα «Ὁδηγός τῶν Παραπλανηθέντων», πού τόν ἔκανε διάσημο. Ὡς τά βαθιά γεράματα, συνέχισε τή συγγραφή καί τή διακονία τῆς ἱατρικῆς τόσο γιά τούς ἰσχυρούς (σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνο κ.λπ.), ὅσο καί γιά τούς φτωχοῦς, γιά τούς τελευταίους μάλιστα τελείως δωρεάν. Καί μέ τό τεράστιο κύρος πού διέθετε, ἐνίσχυσε τίς δυνατότητες ἡρεμῆς ζωῆς γιά τίς ἐβραϊκές κοινότητες τῆς περιοχῆς.

Ὁ Μαϊμονίδης ἔφυγε ἀπό τόν κόσμο αὐτό στίς 13 Δεκεμβρίου 1204, βυθίζοντας στό πένθος Ἑβραίους καί Μουσουλμάνους, πού τόν θρήνησαν γιά πολλές ἡμέρες. Παρά τή σοφία του, τόν διέκρινε μεγάλη μετριοφροσύνη καί εἶχε γράψει πῶς ὅ,τι μπόρεσε νά κάνει, τό ὀφείλει στή θεία χάρη καί στήν πικρή πείρα τῆς ζωῆς του ἀπό τίς δυσκολίες ἡμέρες πού πέρασε, «κυνηγημένος ἀδιάκοπα ἀπό τή μοίρα, ἀπό τόν ἕναν τόπο στόν ἄλλο».

(Ἀπό τήν Ἱστορία, Νοέμβριος 1986).

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Παλιά τείχη τῆς Ἱερουσαλήμ. Πίνακας τῆς ζωγράφου Ἀλίκης Τόμπρα ἀπό τό Λεύκωμα Ἱερουσαλήμ, 1986.

Μωσαϊκό της Παλαιστινιακής συναγωγής «Hildes», 5ος αιώνας κ. Διακρίνονται διάφορα σύμβολα και η επιγραφή στην ελληνική γλώσσα: «Εὐλογία τῷ λαῷ».

Οἱ δεσμοί τῶν Ἑλλήνων καί Ἰσραηλιτῶν ἀνά τήν ἱστορίαν *

Τοῦ ΑΣΕΡ Ρ. ΜΩΨΣΗ

Εάν οἱ Θεοί τοῦ Ὀλύμπου ἦσαν ἀκόμη ζωντανοί, εἶμαι βέβαιος ὅτι θά ἡυφραίνοντο καί θά ἐπινον ἴσως ὀλίγον ἀκόμη νέκταρ ἀκούοντες, κάτω σχεδόν ἀπό τοὺς πρόποδας τῆς κατοικίας των, τήν φωνήν τῆς Σιών παλλομένην ἀπό συγκίνησιν καί φέρουσιν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς μήνυμα ἀδελφότητος καί φιλίας τῶν Χαναναίων.

Σύμφωνα μέ τήν Βίβλον μας ὁ Θεός ἐπλασε τόν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας, τήν δέ ἐβδόμην, τό Σάββατον, τήν ἀφιέρωσε δι' ἀνάπαυσιν. Ἐάν τό ἔργον τῆς δημιουργίας ἐσυνεχίζετο, θά ἤμποροῦσε νά λεχθῇ ὅτι τήν ὀγδόην ἡμέραν ὁ Δημιουργός ἐπλασε τοὺς Ἕλληνας διὰ νά ἐννοήσουν τό κάλλος τῆς δημιουργίας του, καί τήν ἐνάτην τοὺς Ἑβραίους διὰ νά διακηρύξουν εἰς τοὺς αἰῶνας τό μεγαλεῖον της. Εἰς τήν κἀπως βέβηλον αὐτήν ἐπέμβασιν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τῆς Γενέσεως, ἡμπορεῖ κανεῖς εὐκόλα νά ἀναγνωρίσῃ τοὺς ἱστορικοὺς ρόλους τοῦ ἑλληνικοῦ καί τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, πού ἐταξεν εἰς αὐτοὺς ἡ μοῖρα καί πού διεδραμάτισαν εἰς τοὺς κύκλους τῶν αἰώνων καί πού ἔχουν τήν θέλησιν νά διαδραματίσουν καί εἰς τό μέλλον. Ρόλος ἀληθινά μεγαλειώδης, ζηλευτός, θεῖος. Τό μεγαλεῖον καί τό κάλλος τῆς θείας δημιουργίας εἶναι ἐννοιαί ἀλληλένδετοι. Δέν ἡμπορεῖ κανεῖς νά λατρεύῃ τό μεγαλεῖον τῆς δημιουργίας χωρίς ταυτόχρονα νά θαυμάζῃ τήν ωραιότητά της. Ἡ λατρεία τοῦ Ὑψηλοῦ καί ὁ θαυμασμός τοῦ Ὁραίου κατέστησαν τοὺς δύο ἀρχαίους λαοὺς μας συνεργάτας καί τοὺς ἐταξαν εἰς δύο παραλλήλους δρόμους, ὁδηγούντας εἰς τό ἴδιον τέρμα: τήν ἐξερεύνησιν τῶν κεκαλυμμένων μυστηρίων τῆς ζωῆς, τήν τελειοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τόν πολιτισμόν.

Ἀπό πότε ἐγνωρίσθησαν οἱ Ἕλληνες μέ τοὺς Ἰουδαίους; Εἶναι τόσον πανάρχαιοι οἱ λαοί μας, ὥστε ἡ ἱστορία δέν εἶναι ἱκανή νά φθάσῃ τά πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς των. Πρέπει πάντως νά παραδεχθῶμεν ὅτι διὰ πρώτην φοράν οἱ Ἑβραῖοι ἤλθον εἰς ἐπαφὴν μέ τοὺς Ἴωνας. Διότι εἰς τό βιβλίον τοῦ προφήτου Δανιήλ οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦνται «Γιαβανεῖμ» δηλαδή Ἴωνες, ὀνομασία πού διατηρεῖται ἀκόμη καί σήμερον εἰς τήν ἑβραϊκὴν γλῶσ-

σαν. Ἡ γλωσσολογικὴ αὕτη καθοδήγησις εἶναι σύμφωνος καί πρὸς τὰ ἱστορικά δεδομένα. Μεταξὺ τῆς Ἰουδαίας καί τῶν ἰωνικῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ πολυταξιδευμένοι Φοῖνικες. Αὐτοί, μέ τό ναυτικόν των καί μέ τό ἐμπόριον, εἶχον σχέσεις καί μέ τοὺς Ἴωνας καί μέ τοὺς Ἰουδαίους. Τό ἔθνος λοιπόν τῶν Φοινίκων ἔφερεν εἰς πρώτην ἐπαφὴν καί γνωριμίαν τοὺς Ἕλληνας καί τοὺς Ἑβραίους καί ἐδίδαν εἰς ἀμφοτέρους τό ἐμπόριον καί τήν μετανάστευσιν.

Ποία εἶναι ἡ πρώτη ἱστορικὴ ἐκδήλωσις συνεργασίας μεταξὺ τῶν δύο λαῶν μας; Ἐάν θελήσωμεν νά πιστεύσωμεν εἰς τήν ἐκδοχὴν μερικῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, ἡ ἑλληνοεβραϊκὴ αὕτη συνεργασία ἐσημειώθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλέως Δαβὶδ, δηλαδή τὸν 10ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ. Εἰς τό βιβλίον τοῦ Σαμουὴλ ἀναφέρεται ὅτι ὁ πρῶτος ἐβραϊκὸς μισθοφορικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε σχηματισθῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Δαβὶδ, ἀποτελεῖτο ἀπὸ τοὺς «Κερετεῖμ» ἢ, κατ' ἄλλην προφοράν, «Κρετεῖμ». Κρέτ καί πληθυντικός «Κρετεῖμ» δέν ἦσαν ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Κρήτας οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τότε διεκρίνοντο διὰ τὰς ἐξόχους των πολεμικὰς ἀρετάς. Χάρις εἰς τήν μικράν ἀλλά γενναίαν καί ἀφωσιωμένην αὐτὴν βασιλικὴν φρουράν ὁ κατόπιν Προφητὰς ὄχι μόνον ἐξησφάλισε τὸν θρόνον του ἐναντι τῶσων ἄλλων ἀντιζήλων, ἀλλὰ καί ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ μικροῦ τοῦ βασιλείου πού εἶχεν ὡς πρωτεύουσαν καί ὡς ὀρμητήριον τὴν Χεβρώνα ἐπὶ τῶν πρὸς τὰ νότια τῆς Ἱερουσαλὴμ βουνῶν τῆς Ἰουδαίας. Νά εἶναι ἀραγε ἀπλὴ σύμπτωσης τό ὅτι, ἐνῶ Κρήτες στρατιῶται ἐβοήθουν τὸν Δαβὶδ νά στερεώσῃ τὴν βασιλείαν του ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ καί νά ἐμπνευσθῇ ἀπὸ τὴν Σιών τοὺς μελirρῆτους ψαλμοὺς του, ἄλλοι Ἕλληνες Δαναοὶ ἠγωνίζοντο ταυτόχρονα ὀλίγον βορειότερα διὰ νά ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν καί νά δώσουν εἰς τὸν Ὀμηρον τό ὑλικόν διὰ νά συντάξῃ τὴν ἀθάνατον ἱλιάδα του;

Θά πρέπει νά διανύσωμεν ἱστορικὴν ἀπόστασιν ἐπτά

* Κείμενο διαλέξεως πού ἐγινε στίς 22 Φεβρουαρίου 1953 στήν Ἰσραηλιτικὴ Μορφωτικὴ Λέσχη Θεσσαλονίκης.

Μαρμάρινη προσωπογραφία του Μαϊμονίδη,
έργο του Brenda Putman, 1949.

Μωϋσής Μαϊμονίδης

Ο ΜΕΓΑΛΟΣ μεσαιωνικός φιλόσοφος Μωυσής Μαϊμονίδης, πού γνώρισε καλά τόν κόσμο τής Μεσογείου κατά τόν 12ο αιώνα καί ήταν γιός δικαστή, είχε πολλά κοινά μέ τόν βιβλικό συνώνυμό του, πού οδήγησε τόν λαό του 'Ισραήλ έξω από τήν Αίγυπτο. Πράγματι καί ὁ νεώτερος Μωϋσής ἀναζητοῦσε τόν τόπο, ὅπου οἱ 'Εβραῖοι θά μπορούσαν νά ζήσουν ἐν εἰρήνῃ καί νά ἐπιδίδονται στή θρησκευτική λατρεία μέ πλήρη ἐλευθερία. Αὐτό πού κυρίως ἐνδιέφερε τόν λαϊκό ὁδηγό Μωϋσῆ Μαϊμονίδη, γιό του Μαϊμόν, ἦταν νά διατηρήσουν οἱ 'Εβραῖοι τήν ἐθνική τους φυσιογνωμία, νά ἀποφύγουν τίς καταπιέσεις τυράννων καί νά κρατήσουν πιά ὑψηλά ἀπό καθετί ἄλλο τό λάβαρο τῆς θρησκείας τους.

Βέβαια, ἀντίθετα πρὸς τόν Μωϋσῆ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὁ Μαϊμονίδης οὔτε εἶχε δεχθεῖ οὔτε εἶχε μεταδώσει στοὺς ὁμοθρήσκους του τό μήνυμα τοῦ Θεοῦ. Πάντως, μέ τὰ ἔργα του «Μισνέ Τοράχ» καί «Ὁδηγὸς τῶν Παραπλανηθέντων», πού κυκλοφόρησαν ἀπὸ τό ἕνα ἄκρο τῆς Μεσογείου ὡς τό ἄλλο, προσπάθησε μέ ἰσχυρά ἐπιχειρήματα, νά πείσει τοὺς ἀμφιβάλλοντες γιὰ τήν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ. Ἀκόμη καί σήμερα τὰ ἔργα αὐτά θεωροῦνται ἀριστουργήματα τῆς μεσαιωνικῆς φιλοσοφίας, πού ἀσκήσαν μεγάλη ἐπιρροή σέ μεταγενέστερους θρησκευτικούς καί φιλοσοφικούς κύκλους.

Ὁ Μωϋσῆς Μαϊμονίδης — Ἰμπν Μαϊμούν γιὰ τοὺς Ἀραβες — γεννήθηκε στὶς 30 Μαρτίου 1135, στὴν Κόρδοβα τῆς Ἰσπανίας, πόλη ἡ ὁποία, κατὰ τὸν 11ο καί 12ο αἰώνα, εἶχε γνωρίσει μεγάλη πνευματικὴ ἀνάπτυξη. Στὴν Κόρδοβα, ὅπου οἱ 'Εβραῖοι ζοῦσαν ἡρεμα ἀπὸ δύο αἰῶνες, ἤθελε ὁ Μωϋσῆς νά ζήσει γιὰ πάντα καί νά ἀφωσιωθεί στίς φιλοσοφικὲς καί θρησκευτικὲς σπουδές, χωρὶς νά ἀγνοήσει τίς ἱατρικὲς καί ἀστρονομικὲς μελέτες. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη τοῦ εἶχε κάμει ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Ὅταν ὅμως, στὴν Κόρδοβα ἐπικράτησαν σκληρὲς ἀραβικὲς δυναστείες, ἡ οἰκογένεια Μαϊμόν, ὅπως καί οἱ ὑπόλοιποι 'Εβραῖοι τῆς πόλεως, ἀντιμετώπισαν τό δῖλημμα νά ἀλλαξοπιστήσουν ἢ νά πάρουν τὸν δρόμο τῆς προσφυγιάς. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Μωϋσῆ προτίμησε νά φύγει γιὰ τὴν ἐξορία μέσα στὴ νύχτα, μεταφέροντας πολὺτιμους λίθους γιὰ νά ἐξασφαλίσουν τὴν ἐπιβίωσή της, ἀρχικά στὴν Ἀλμέρια καί κατόπιν στὸ Φέζ του Μαρόκου, ὅπου βρῆκε κατανόηση ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς Ἀράβες ἡγέτες. Τέλος, ἔφυγε γιὰ τὴν Παλαιστίνη.

Ἡ οἰκογένεια Μαϊμόν, ὅμως, ἀγνωστο γιὰ ποιοὺ λόγους, ἐπείτα ἀπὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν

Ἱερουσαλὴμ γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴν ὁποία ὁ Μαϊμονίδης βρῆκε «θαυμάσια πόλη», ἀν καί δὲν ἦταν, πιά, πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, στὴν Ἀλεξάνδρεια ζοῦσαν 3.000 περίπου ἐβραϊκὲς οἰκογένειες, πού εἶχαν πλήρη θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Ὁ Μωϋσῆς, ὅμως, ἀναζητοῦσε συνεχῶς καινούργιες συγκινήσεις. Ἐτσι, ἔφυγε γιὰ τό Φόστατ (ἐξω ἀπὸ τό σημερινὸ Κάιρο), ὅπου τὸν ὑποδέχθηκε θερμὰ τό ἐκεῖ ἐβραϊκὸ στοιχεῖο, πού εἶχε ἀρχηγό («ναζέντ») μιὰ πολιτικὴ καί θρησκευτικὴ προσωπικότητα, ἡ ὁποία ἐκπροσωποῦσε τὴν ἐβραϊκὴ κοινότητα ἐνώπιον τῶν ἀραβικῶν Ἀρχῶν, μέ ρόλο ἀνάλογο ἐκείνου τῶν παλαιῶν πατριαρχῶν τῆς Παλαιστίνης.

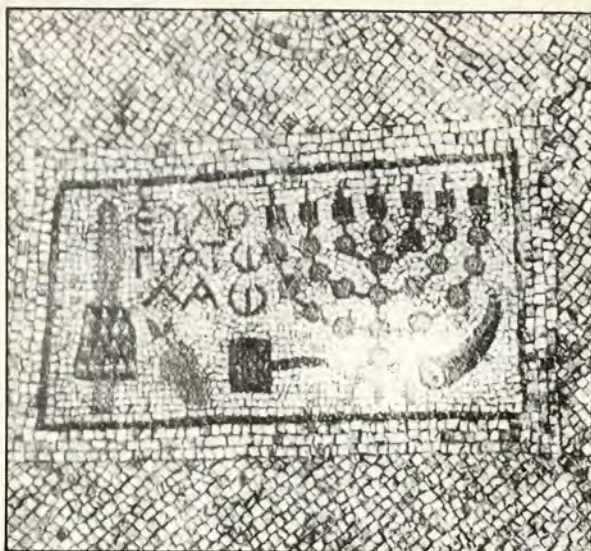
Στὸ Φόστατ, ὅταν πέθανε ὁ πατέρας Μαϊμόν, τὴν οἰκονομικὴ ὑποστήριξη τῆς οἰκογένειας ἀνέλαβε ὁ ἀδελφός του Μωϋσῆ Μαϊμονίδης, εἰδικὸς στὸ ἐμπόριο πολυτίμων λίθων. Τό 1168, σὲ ἡλικία 33 ἐτῶν, ὁ Μωϋσῆς ἐπεράτωσε τὸ θεολογικὸ του σύγγραμμα «Μισνέ Τοράχ». Στὸν πρόλογο ὁμολογεῖ ὅτι εἶχε καταπιασθεῖ μέ ἕνα πολὺ δύσκολο ἐγχείρημα καί, μάλιστα, ἀνάμεσα σέ πολλὰ βάσανα, λόγω τῶν οἰκογενειακῶν του περιπετειῶν.

Τό Φόστατ, πάντως, ἔμεινε ἡ τελευταία «πατρίδα» γιὰ τὸν ἀκατάβλητο αὐτὸ 'Εβραῖο φιλόσοφο, πού, ἐκτός ἀπὸ τό πλούσιο συγγραφικὸ του ἔργο, ἀσκήσε ἐκεῖ μέ ἐπιτυχία καί τό ἱατρικὸ του ἐπάγγελμα. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅμως, πέθανε ὁ ἀδελφός του Δαβίδ. Ὁ θάνατος αὐτὸς τὸν βύθισε σέ βαθιὰ θλίψη. Παντρεμένος καί μέ ἕνα γιό, ὁ Μωϋσῆς βρῆκε, πάντως, τὴ δύναμη νά γράψει στὰ ἀραβικὰ τό κλασσικὸ του σύγγραμμα «Ὁδηγὸς τῶν Παραπλανηθέντων», πού τὸν ἔκανε διάσημο. Ὡς τὰ βαθιὰ γεράματα, συνέχισε τὴ συγγραφὴ καί τὴ διακονία τῆς ἱατρικῆς τόσο γιὰ τοὺς ἰσχυροὺς (σουλτάνο τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνο κ.λπ.), ὅσο καί γιὰ τοὺς φτωχοὺς, γιὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα τελείως δωρεάν. Καί μέ τό τεράστιο κύρος πού διέθετε, ἐνίσχυσε τίς δυνατότητες ἡρεμῆς ζωῆς γιὰ τίς ἐβραϊκὲς κοινότητες τῆς περιοχῆς.

Ὁ Μαϊμονίδης ἔφυγε ἀπὸ τὸν κόσμο αὐτὸ στὶς 13 Δεκεμβρίου 1204, βυθίζοντας στὸ πένθος 'Εβραῖους καί Μουσουλμάνους, πού τὸν θρήνησαν γιὰ πολλὲς ἡμέρες. Παρά τὴ σοφία του, τὸν διέκρινε μεγάλη μετριοφροσύνη καί εἶχε γράψει πὺς ὅ,τι μπόρεσε νά κάνει, τό ὀφείλει στὴ θεία χάρη καί στὴν πικρὴ πείρα τῆς ζωῆς του ἀπὸ τίς δυσκολίες ἡμέρες πού πέρασε, «κυνηγούμενος ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴ μοίρα, ἀπὸ τὸν ἕναν τόπο στὸν ἄλλο».

(Ἀπὸ τὴν Ἱστορία, Νοέμβριος 1986).

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Παλιὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ. Πίνακας τῆς ζωγράφου Ἀλίκης Τόμπρα ἀπὸ τό Λεύκωμα Ἱερουσαλὴμ, 1986.

Μωσαϊκό της Παλαιστινιακής συναγωγής «Huldah», 5ος αιώνας κ.π. Διακρίνονται διάφορα σύμβολα και η επιγραφή στην ελληνική γλώσσα: «Εὐλογία τῷ λαῷ».

Οί δεσμοί τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰσραηλιτῶν ἀνά τὴν ἱστορίαν*

Τοῦ ΑΣΕΡ Ρ. ΜΩΨ'ΣΗ

Εάν οἱ Θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἦσαν ἀκόμη ζωντανοί, εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἠὺφραινοντο καὶ θὰ ἔπινον ἱσως ὀλίγον ἀκόμη νέκταρ ἀκούοντας, κάτω σχεδὸν ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῆς κατοικίας των, τὴν φωνὴν τῆς Σιών παλλομένη ἀπὸ συγκίνησιν καὶ φέρουσιν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς μήνυμα ἀδελφότητος καὶ φιλίας τῶν Χαναναίων.

Σύμφωνα μὲ τὴν Βίβλον μας ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας, τὴν δὲ ἑβδόμην, τὸ Σάββατον, τὴν ἀφιέρωσε δι' ἀνάπαυσιν. Ἐάν τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας ἐσυνεχίζετο, θὰ ἠμποροῦσε νὰ λεχθῇ ὅτι τὴν ὀγδόην ἡμέραν ὁ Δημιουργὸς ἔπλασε τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐννοήσουν τὸ κάλλος τῆς δημιουργίας του, καὶ τὴν ἐνάτην τοὺς Ἑβραίους διὰ νὰ διακηρύσσουν εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ *μεγαλεῖον* τῆς. Εἰς τὴν κάπως βέβηλον αὐτὴν ἐπέμβασιν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τῆς Γενέσεως, ἡμπορεῖ κανεὶς εὐκόλῃ νὰ ἀναγνωρίσῃ τοὺς ἱστορικοὺς ρόλους τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους, πού ἔταξεν εἰς αὐτοὺς ἡ μοῖρα καὶ πού διεδραμάτισαν εἰς τοὺς κύκλους τῶν αἰώνων καὶ πού ἔχουν τὴν θέλησιν νὰ διαδραματίσουν καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ρόλος ἀληθινὰ μεγαλειώδης, ζηλευτός, θεῖος. Τὸ *μεγαλεῖον* καὶ τὸ κάλλος τῆς θείας δημιουργίας εἶναι ἐννοιαὶ ἀλληλένδετοι. Δὲν ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ λατρεύῃ τὸ *μεγαλεῖον* τῆς δημιουργίας χωρὶς ταυτοχρόνως νὰ θαυμάζῃ τὴν ὡραιότητά της. Ἡ λατρεία τοῦ Ὑψηλοῦ καὶ ὁ θαυμασμός τοῦ Ὁραίου κατέστησαν τοὺς δύο ἀρχαίους λαοὺς μας συνεργάτας καὶ τοὺς ἔταξαν εἰς δύο παραλλήλους δρόμους, ὁδηγοῦντας εἰς τὸ ἴδιον τέρμα: τὴν ἐξερεῦνσιν τῶν κεκαλυμμένων μυστηρίων τῆς ζωῆς, τὴν τελειοποίησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸν πολιτισμόν.

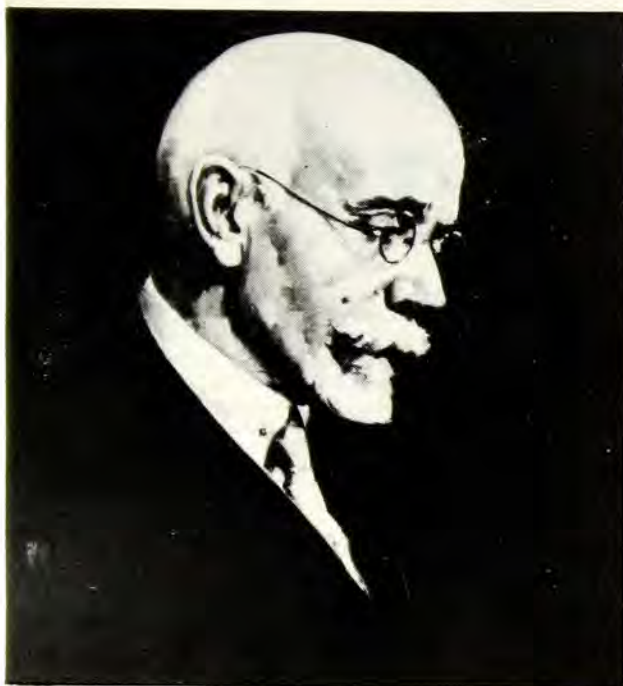
Ἀπὸ πότε ἐγνώρισθησαν οἱ Ἕλληνες μὲ τοὺς Ἰουδαίους; Εἶναι τὸσον πανάρχαιοι οἱ λαοί μας, ὥστε ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ φθάσῃ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ζωῆς των. Πρέπει πάντως νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι διὰ πρώτην φοράν οἱ Ἑβραῖοι ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Ἰωνας. Διότι εἰς τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου Δανιὴλ οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦνται «*Γιαβανεῖμ*» δηλαδὴ Ἰῶνες, ὀνομασία πού διατηρεῖται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσ-

σαν. Ἡ γλωσσολογικὴ αὕτη καθοδήγησις εἶναι σύμφωνος καὶ πρὸς τὰ ἱστορικὰ δεδομένα. Μεταξὺ τῆς Ἰουδαίας καὶ τῶν ἰωνικῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ πολυταξειδεμένοι Φοῖνικες. Αὐτοί, μὲ τὸ ναυτικόν των καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον, εἶχον σχέσεις καὶ μὲ τοὺς Ἰῶνας καὶ μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Τὸ ἔθνος λοιπὸν τῶν Φοινίκων ἔφερεν εἰς πρώτην ἐπαφὴν καὶ γνωριμίαν τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Ἑβραίους καὶ ἐδίδαξεν εἰς ἀμφοτέρους τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν μετανάστευσιν.

Ποία εἶναι ἡ πρώτη ἱστορικὴ ἐκδήλωσις συνεργασίας μεταξὺ τῶν δύο λαῶν μας; Ἐάν θελήσωμεν νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ἐκδοχὴν μερικῶν νεωτέρων ἱστορικῶν, ἡ ἑλληνοεβραϊκὴ αὕτη συνεργασία ἐσημειώθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ *Βασιλέως Δαβίδ*, δηλαδὴ τὸν 10ον αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦ *Σαμουὴλ* ἀναφέρεται ὅτι ὁ πρῶτος ἑβραϊκὸς μισθοφορικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος εἶχε σχηματισθῇ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Δαβίδ, ἀποτελεῖτο ἀπὸ τοὺς «*Κερετεῖμ*» ἢ, κατ' ἄλλην προφοράν, «*Κρετεῖμ*». Κρέτ καὶ πληθυντικός «*Κρετεῖμ*» δὲν ἦσαν ἄλλοι ἀπὸ τοὺς Κρήτας οἱ ὁποῖοι ἀπὸ τότε διακρίνοντο διὰ τὰς ἐξόχους των πολεμικὰς ἀρετάς. Χάρις εἰς τὴν μικρὰν ἀλλὰ γενναίαν καὶ ἀφωσιωμένην αὐτὴν βασιλικὴν φρουράν ὁ κατόπιν Προφητὰνὰξ ὄχι μόνον ἐξησφάλισε τὸν θρόνον του ἐναντὶ τὸσων ἄλλων ἀντιζήλων, ἀλλὰ καὶ ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ μικροῦ τοῦ βασιλείου πού εἶχεν ὡς πρωτεύουσαν καὶ ὡς ὀρμητήριον τὴν Χεβρώνα ἐπὶ τῶν πρὸς τὰ νότια τῆς Ἱερουσαλὴμ βουνῶν τῆς Ἰουδαίας. Νὰ εἶναι ἀραγε ἀπλὴ σύμπτωσις τὸ ὅτι, ἐνῷ Κρήτες στρατιῶται ἐβοήθουν τὸν Δαβίδ νὰ στερεώσῃ τὴν βασιλείαν του ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ ἐμπνευσθῇ ἀπὸ τὴν Σιών τοὺς μελιρρήτους ψαλμοὺς του, ἄλλοι Ἕλληνες Δαναοὶ ἠγωνίζοντο ταυτοχρόνως ὀλίγον βορειότερα διὰ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν καὶ νὰ δώσουν εἰς τὸν Ὀμηρον τὸ ὑλικόν διὰ νὰ συντάξῃ τὴν ἀθάνατον Ἰλιάδα του;

Θὰ πρέπει νὰ διανύσωμεν ἱστορικὴν ἀπόστασιν ἑπτὰ

* Κείμενο διαλέξεως πού ἐγινε στίς 22 Φεβρουαρίου 1953 στὴν Ἰσραηλιτικὴ Μορφωτικὴ Λέσχῃ Θεσσαλονίκης.

Ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος

σχεδόν αἰώνων διά νά ἐπανιδώμεν τοὺς Ἰουδαίους συνεργαζομένους μέ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τό ἔνδοξον καί ἐκπολιτιστικόν σκῆπτρον τοῦ Μακεδόνα **Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου**. Δέν διεσώθησαν δυστυχῶς μέχρις ἡμῶν ἱστορικά μνημεῖα πού νά μάς βοηθοῦν εἰς τήν ἀναδίφησιν τῶν σχετικῶν μέ τό θέμα αὐτό ἱστορικῶν γεγονότων κατὰ τήν προμακεδονικὴν περίοδον. Τό ἀδηφάγον πῦρ, πού ἔκαυσε τοὺς τόμους τῆς ἀλεξανδρινῆς βιβλιοθήκης, ἀπέκρυψεν ἀσφαλῶς πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνοεβραϊκῆς ἐπαφῆς καί συνεργασίας κατὰ τήν προμακεδονικὴν περίοδον. Πάντως πρέπει νά θεωρηθῇ πιθανώτατον ὅτι οἱ Ἕλληνες τοῦ Χρυσοῦ Αἰῶνος τοῦ Περικλέους εὐρίσκοντο εἰς πνευματικὴν ἐπαφὴν μέ τοὺς Ἰουδαίους πού εἶχαν ἐν τῷ μεταξύ ἐπαναπατρισθῇ ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Βαβυλῶνος καί εἶχαν ἀρχίσει νά συντάσσουσιν εἰς γραπτὰ κείμενα τὰς μέχρι τότε προφορικὰς παραδόσεις τῆς Ἱερᾶς Βίβλου. Πρέπει ἐπίσης νά θεωρηθῇ ὡς λίαν πιθανόν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος κατεῖχον ὀλικὴν ἢ μερικὴν μετάφρασιν τῆς ἐβραϊκῆς Ἀγίας Γραφῆς προγενεστέραν ἐκείνης τῶν Ἑβδομήκοντα. Πῶς ἄλλως ἡμπορεῖ νά ἐξηγηθῇ τό ὅτι ὁ πατήρ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας **Εὐσέβιος** ὀνομάζει τόν **Πλάτωνα «φιλόσοφον ἐξ Ἰουδαίων»**, καί ποῖαν ἐξήγησιν ἡμποροῦμεν νά εὕρωμεν εἰς τό ἱστορικόν γεγονός ὅτι οἱ πλατωνικοὶ φιλόσοφοι τῶν Ἀθηνῶν ἠρέσκοντο νά συζητοῦν εἰς τὰ συμπόσιά των θέματα σχετικὰ μέ τήν ἐβραϊκὴν θεολογίαν καί μέ τήν ἐσωτερικὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν συγχρόνων τῶν Ἰουδαίων;

Ὅπως ὁμως καί ἐν ἔχουν τὰ πράγματα, ὅλα τὰ προεκτεθέντα δέν ἀποτελοῦν παρά τὸν πρόλογον τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνοϊουδαϊκῆς φιλίας καί συνεργασίας. Τό κεφάλαιον τῆς ἐνδόξου καί καρποφόρου αὐτῆς ἱστορίας

ἀρχίζει πράγματι ἀπὸ τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ νεαρός πρίγκιψ τῆς μακεδονικῆς Πέλλης, ὁ μετέπειτα Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας, ἐπάτησε μέ εὐλάβειαν τὸ ἱερὸν χῶμα τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς πού ὁ φλογερός αὐτός ὅσον καί τό ἔθνος του πολεμιστὴς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν τῆς Ἰουδαίας καί, ἀντὶ νά κατασφάξῃ, ὡς τοῦ συνίστα ὁ **Παρμενίων**, τὸν λευχειμονοῦντα **Ἀρχιερέα Γιαδοῦ**, ἐγονυπέτησε διὰ νά τὸν προσκυνήσῃ, ἡ ἀνθρωπότης ἤλλαξε μορφήν καί μία νέα περίοδος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας ἐγκαινιάσθη.

Εἶχον ἀπορρίψει προηγουμένως οἱ Ἰουδαῖοι τό μήνυμα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὅπως συμμαχήσουν μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡ θέσις τοῦ Ἀρχιερέως ἦτο λεπτή. Εἶχε συνάψει πρό τῆς μακεδονικῆς ἐκστρατείας σπονδὰς εἰρήνης μετὰ τοῦ Πέρσου Βασιλέως **Δαρείου** καί τό καθήκον τῆς τιμῆς τοῦ ἐπέβαλλε νά μείνῃ τουλάχιστον οὐδέτερος. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ νικητὴς Μακεδὼν Βασιλεὺς, εἰσερχόμενος εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, θά ἐτιμῶρει αὐστηρὰ τοὺς περιφρονήσαντας τό μήνυμά του. Καί ὅταν, ἐν μέσῳ καταπλήξεως τῶν παρισταμένων, ὁ Παρμενίων τὸν ἠρώτησε: «*Τί δήποτε, προσκυνοῦντων αὐτὸν πάντων, αὐτὸς προσκυνήσει τὸν Ἰουδαίων ἀρχιερέα*», ὁ εὐγενὴς Μακεδὼν Βασιλόπαις ἀπήντησε: «*Οὐ τοῦτον προσεκύνῃσα, ἀλλὰ τὸν Θεόν οὗ τῇ ἀρχιερωσύνῃ οὗτος τετίμητε*».

Ἦτο ὁ πρῶτος ἀσφαλῶς Ἕλληνας, ὁ πρῶτος Εὐρωπαῖος ὁ ὁποῖος ἐτίμα δημοσίᾳ τὸν Ἰουδαϊκὸν Θεόν. Ἦτο ἡ πρώτη ἐπίσημος ἐπαφὴ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καί τῆς Ἰουδαϊκῆς θεολογίας. Τό πρῶτον κράμα δύο πολυτίμων μετάλλων ἀπὸ τὴν σύνθεσιν τῶν ὁποίων προέκυψεν ὁ εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός. Δέν ἡμπορῶ νά εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀληθεύει τό κοινῶς καί μεθ' ἱλαρότητος λεγόμενον ὅτι ἡ σημερινὴ ὄψις τοῦ κόσμου θά ἦτο διάφορος ἐάν ἡ μύτη τῆς Κλεοπάτρας εἶχε κάπως διαφορετικὴν κατατομήν. Ἦμποροῦμεν ἐν τούτοις νά εἴμεθα ὅλοι βέβαιοι ὅτι τό ἀνθρώπινον πνεῦμα καί ὁ χριστιανισμός ἰδιαίτερως, δέν θά εἶχαν τὴν ἐξέλιξιν τὴν ὁποίαν ἔσχον, ἐάν δέν ἐλάμβανε χώραν ἡ φιλικὴ αὐτὴ πρώτη συνάντησις τοῦ ἐθνικοῦ ἐκπροσώπου τοῦ ἑλληνισμοῦ μετὰ τοῦ θρησκευτικοῦ ἡγέτου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνθρώπων πολλάκις μικρά αἷτια ἔσχον τεράστια ἐπακόλουθα. Ἡ εὐδαιμοσύνη τοῦ Ἀλεξάνδρου τὴν στιγμὴν πού ἀνῆρχετο τό ὄρος Σκοπός, ἀπὸ ὅπου ἦτο καί εἶναι πάντοτε περίβλεπτος ἡ ὡραία Ἱερουσαλήμ, καί ἡ αἰφνίδιος μεταβολὴ τῆς ὁργῆς του εἰς θωπείαν, ἡμπορεῖ νά χαρακτηρισθῇ ὡς μία ἀπὸ τὰς πλέον κρίσιμους καί ἀποφασιστικὰς στιγμὰς διὰ τὴν πορείαν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τοιαύτης σπουδαιότητος κρίσιμους στιγμὰς ὀλίγας γνωρίζει ἡ ἱστορία τῶν ἀνθρώπων.

Ἐκεῖνο πού εἶναι ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς καί παρατηρήσεως εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν εἶναι τό γεγονός ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δέν προέβαλον καμμίαν ἀντίστασιν εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ Ἀλεξάνδρου καί τῶν μακεδονικῶν φάλαγγων του εἰς τὴν Ἀγίαν Πόλιν. Οἱ Ἰουδαῖοι, ὅπως καί οἱ Ἕλληνες, ἦσαν καί εἶναι λαοὶ ὑπερήφανοι καί ζηλωταὶ τῆς ἐλευθερίας των καί οὐδέποτε παρέδωσαν εἰς ξένους, χωρὶς ἐσχάτην ἀντίστασιν, τό πολυτιμώτατον αὐτὸ ἀγαθόν. Ὅπως εἰς τὴν μακρὰν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῶν Θερμοπυλῶν μέχρι τῆς Ἀλβανίας, δέν σημειοῦται περίπτωσις ἀμάχου ὑποταγῆς του εἰς ξένους ἐπὶ λυδᾶς, ἔτσι καί τό ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τὴν Γι-

Οἱ δεσμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰσραηλιτῶν ἀνά τὴν ἱστορίαν

ταπάτ καὶ τὸ Μπετάρ μέχρι τῆς ἀνίσου καὶ νικηφόρου ἀναμετρήσεώς του πρὸς πολλαπλασίους πρὸς αὐτὸ ἐπιδρομεῖς τὸν Μάιον τοῦ 1948, ποτέ δὲν ὑπετάγη χωρὶς νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὀπλῶν.

Οἱ ἀρχαῖοι ὅμως καὶ πολὺπειροὶ λαοὶ εἶναι προικισμένοι μὲ ὀξείαν διαίσθησιν καὶ ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνουν τοὺς ἐλευθερωτὰς ἀπὸ τοὺς τυράννους, τοὺς φίλους ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ὁμοίους ἀπὸ τοὺς ἀνομοίους. Εἰς τὸν Ἀλέξανδρον οἱ Ἰουδαῖοι τῆς ἐποχῆς του εἶδον τὸν ἀντιπρόσωπον ἑνὸς εὐγενοῦς καὶ φιλελευθέρου ἔθνους ἐμφορουμένου, ὅπως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς ὅσον τὸ δυνατόν ὑψηλότερα ἐπίπεδα διὰ τὴν γνωριμίαν τῆς θεότητος. Διησθάνθησαν ὅτι ἀπὸ τὴν ἐπαφὴν των μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἀντὶ νὰ χάσουν τὴν ἐλευθερίαν των, θὰ τοὺς ἐδίδοτο ἡ εὐκαιρία νὰ ἀνταλλάξουν τὰ πλούσια πνευματικά των ἀγαθὰ, νὰ δώσουν θεολογίαν καὶ ἀνθρωπισμὸν καὶ νὰ ἀντλήσουν φιλοσοφίαν, κάλλος καὶ μέτρον. Καὶ εἰς τὰ προγνωστικά των αὐτὰ οἱ πρόγονοί μου δὲν διεψεύσθησαν.

Οἱ ἱστορικοὶ ὅλων τῶν αἰώνων εἶναι γεμάτοι ἀπὸ θαυμασμόν διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἑλληνοϊουδαϊκῆς συνεργασίας πού ἐγκαινιάσθη ἀπὸ τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν ἐπιγόνων του εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Οἱ Ἑβραῖοι, ἐκμαθόντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐδιόβασαν τὸν Ὀμηρον, τὸν Πλάτωνα καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους καὶ ἐμέθυσαν ἀπὸ ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἕλληνες, ἀναγνώνσαντες τὰ ἰουδαϊκὰ ἱερά κείμενα, συνεμερίσθησαν τὴν ἑβραϊκὴν θεμελιώδη ἀρχὴν περὶ τοῦ ἐνιαίου τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀνωτέρας ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καὶ τῆς ὑπεραξίας τοῦ πνεύματος ἀπέναντι τῆς ὕλης.

Πολλοὶ Ἰουδαῖοι συνεξεστράτευσαν μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας, καί, ὅταν μετὰ τὸν πρόωρον αὐτοῦ θάνατον, οἱ Πτολεμαῖοι ἐγκατέστησαν τὴν δυναστείαν των εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Ἡλιούπολις μετεβλήθησαν ἐνωρὶς εἰς κέντρα ἑλληνοϊουδαϊκῆς παιδείας. Ὑπὸ τὴν αἰγίδα **Δημητρίου τοῦ Φαληρέως** ἑλληνίζοντες Ἰουδαῖοι σοφοὶ μετεγλώττισαν τὰ ἱερά ἰουδαϊκὰ βιβλία εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν. Διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ὁ χριστιανισμὸς δὲν ὑπελείπετο πλέον παρὰ τὸ θαῦμα καὶ ὁ **Παῦλος**. Χωρὶς τὸ θαῦμα, ὁ Παῦλος δὲν θὰ εἶχε κήρυγμα. Καὶ χωρὶς τὸν Παῦλον, τὸ θαῦμα θὰ ἔμενεν ἴσως μέσα εἰς τὰ στενὰ ἰουδαϊκὰ πλαίσια. Οὔτε ὁμως τὸ θαῦμα, οὔτε ὁ Παῦλος μαζὶ θὰ ἐδημιούργουν τὸν χριστιανισμόν, ἐάν ἡ ἰουδαϊκὴ διανόησις δὲν ἐξησφάλιζε τὸ κατάλληλον κοσμοπολιτικὸν τότε ὄργανον τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν κυριαρχοῦντα παγανισμόν.

Οἱ Θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐξεθρονίσθησαν. Εἶδωλα στήμενα καὶ εὐλαβούμενα ἐπὶ αἰώνας, κατεκρημνίσθησαν. Τὰ θεμέλια τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ὑπέστησαν τοὺς πρῶτους των κλονισμοὺς καὶ ἕνα νέον πνευματικὸν φῶς ἀνέτειλεν ἀπὸ τὴν ἑλληνοϊουδαϊκὴν Ἀνατολήν. Φῶς λαμπρόν καὶ ἀσβεστον πού φωτίζει καὶ καθοδηγεῖ ἀκόμη τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν δρόμον τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῶν μυστικῶν τῆς ζωῆς.

Ἡ γνωριμία καὶ ἡ φιλία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐγκαινιάσθησαν ὑπὸ τόσον αἰσίους οἰωνούς, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τοῦ μακεδόνα ἀειδῶς, ἐσυνεχίσθη ἐπὶ πολλοὺς αἰώνας ἔπειτα. Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι ἐ-

πεσκέπτοντο ἀθρόα τὰ Ἱεροσόλυμα, τυγχάνοντες φιλικωτάτης φιλοξενίας τὴν ὁποίαν αὐτοί, λάτραι τοῦ ξενίου Διός, ἀνταπέδιδον δαψιλῶς.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν καὶ ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς τὸ κείμενον ψηφίσματος τοῦ Δήμου Ἀθηναίων πρὸς τὸν Ἐθνάρχην τῶν Ἰουδαίων **Υρκανόν**, διασωθέντος εἰς τὸ 15ον βιβλίον τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ **Φλαβίου Ἰωσήπου**.

«*Ἐπειδὴ Ὑρκανός Ἀλεξάνδρου, ἀρχιερεὺς καὶ ἐθνάρχης τῶν Ἰουδαίων — λέγει τὸ ψήφισμα — διατελεῖ κοινῇ τε τῷ δήμῳ καὶ ἰδίᾳ τῶν πολιτῶν ἐκάστῳ εὐνοῶν καὶ πάσῃ χρώμενος περὶ αὐτοὺς σπουδῇ, καὶ τοὺς παραγινομένους Ἀθηναίων ἢ κατὰ πρεσβείαν ἢ κατ' ἰδίαν πρόφασιν ὡς αὐτὸν ὑποδέχεται φιλοφρόνως καὶ προπέμπει τῆς ἀσφαλοῦς αὐτοῦ ἐπανόδου προνοοῦμενος, καὶ προαίρειν ἔχει ποιεῖν ἡμᾶς ὅτι, ποτ' ἂν δύναται ἀγαθόν, τιμῆσαι τὸν ἄνδρα χρυσῷ στεφάνῳ ἀριστεῖν κατὰ τὸν νόμον καὶ στήσαι αὐτοῦ εἰκόνα χαλκῇ ἐν τῷ τεμένει τοῦ δήμου καὶ τῶν χαρίτων, ἀνείπειν δὲ τὸν στέφανον ἐν τῷ θεάτρῳ διονυσίοις τραγωδῶν τῶν κοινῶν ἀγομένων καὶ παναθηναίοις καὶ ἐλευσινίοις καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀγῶσι...*».

Εἶχαν λοιπὸν στήσῃ οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀγορὰν των χαλκοῦν ἀγαλμα τοῦ ἐθνάρχου τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐμνημόνευον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὰς ἐορτάς των διονυσίων καὶ τῶν παναθηναίων καὶ τῶν ἐλευσινίων εἰς ἐνδειξὴν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης διὰ τὰ φιλικὰ πρὸς τὸν ἀθηναϊκὸν δῆμον αἰσθημάτων του. Ἡ τιμὴ ἡ γενομένη εἰς τὸν Ἑβραῖον ἐθνάρχην ἦτο βεβαίως μεγάλη καὶ ἐξαιρετικὴ, γνωστοῦ ὅντος ὅτι οἱ Ἀρχόντες τοῦ Κλεινοῦ Ἀστεως ἦσαν πολὺ φειδωλοὶ εἰς τὴν ἀπονομὴν τοιούτων πολλῶν μάλιστα διακρίσεων.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἐκδήλωσιν αἰσθημάτων φιλίας πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἰουδαίους δὲν ὑπελείφθησαν καὶ οἱ σύγχρονοι των Λακεδαιμόνιοι, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐβλεπον εἰς αὐτοὺς περιέργως ὄχι μόνον καλοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ φυλετικῶς συγγενεῖς καὶ ὁμαίμονας. Ἰδοὺ τί λέγει ἕνα ἄλλο ψήφισμα σωζόμενον εἰς τὴν 12ν βίβλον τῆς ἱδίας Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἰωσήπου καὶ τὸ ὁποῖον διεβιβάσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν **Ἀρείου** πρὸς τὸν Ἀρχιερέα **Ὀνίαν**.

«*Βασιλεὺς Λακεδαιμονίων Ἀρείος, Ὀνία χαίρειν. Ἐντυχόντες γραφῇ τινι εὐρομεν ὡς ἐξ ἑνὸς εἶεν γένους Ἰουδαῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι ὡς ἐκ τῆς πρὸς Ἀβραμὸν οἰκειότητος. Δίκαιον οὖν ἐστὶν ἀδελφούς ὑμᾶς ὄντας διαπέμπεσθαι πρὸς ἡμᾶς περὶ ὧν ἂν βούλησθε. Ποιήσομεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταῦτό καὶ τὰ θ' ὑμέτερα ἴδια νομιούμεν καὶ τὰ αὐτῶν κοινὰ πρὸς ὑμᾶς ἔξομεν...*».

Καὶ τὰ μὲν αἰσθημάτων φιλίας καὶ βοηθείας τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ψήφισμα ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ ἱστορικὰ δεδομένα. Ἡ διαβεβαίωσις ὅμως τοῦ Λακεδαιμονίου Βασιλέως ὅτι διεσώζετο εἰς αὐτοὺς γραφὴ μαρτυροῦσα ὅτι οἱ Λακεδαιμόνιοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν Ἰουδαίων, ὡς προερχόμενοι καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν Ἀβραάμ, φαίνεται ἀρκετὰ περίεργος. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀνήκουν εἰς τὴν σημιτικὴν φυλὴν ἐνῶ οἱ Ἕλληνες, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, εἰς τὴν ἀρίαν ἰνδοευρωπαϊκὴν οἰκογένειαν. Πῶς λοιπὸν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Λεωνίδα ἐπίστευον ὅτι ἦσαν συγγενεῖς μὲ τοὺς ἀπογόνους τῶν Μακαβαίων; Ἐρώτημα εἰς τὸ ὁποῖον οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιολόγοι δὲν φαίνονται διατεθειμένοι νὰ δώσουν θετι-

Οἱ δεσμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰσραηλιτῶν ἀνά τὴν ἱστορίαν

Ἡ θρυλικὴ συνάντησις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὸν Ἀρχιερέα Γιαδού.

Σχέδιο τοῦ Ἰουλίου Καίμη

κὴν ἀπάντησιν.

Τὸ ἐρώτημα ἐν τούτοις καθίσταται περιεργότερον ἀπὸ τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως πού ἔστειλαν ἔπειτα ἀπὸ καιρὸν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἰς τὸ ὅποιον ὑπερθεματίζουν εἰς τὴν διαβεβαίωσιν περὶ κοινῆς αὐτῶν καταγωγῆς ἢ ὅποια, λέγουν, μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὰ ἱερὰ ἰουδαϊκὰ βιβλία. Ὁ μακαβαῖος βασιλεὺς Ἰωνᾶν, ἀποστέλλας πρέσβεις εἰς Ρώμην διὰ νὰ ἀνανεώσουν τὴν φιλίαν του μετὰ τῆς συγκλήτου, παρήγγειλεν αὐτοὺς ὅπως κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν των διέλθουν ἐν Σπάρτης διὰ νὰ ἐπιδόσουν τὴν κατωτέρω ἐπιστολὴν του.

«Ἀρχιερεὺς Ἰωνάθης τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ γερουσία καὶ τὸ κοινὸν τῶν Ἰουδαίων, Λακεδαιμονίων ἐφόροις καὶ γερουσίᾳ καὶ δήμῳ τοῖς ἀδελφοῖς χαίρειν... Ἐπὶ τοῖς ἐμπροσθεν χρόνοις κομισθείσης Ὀνία τῷ γενομένῳ ἀρχιερεῖ παρ' ἡμῖν παρ' Ἀρείου τοῦ βασιλεύοντος ὑμῶν ἐπιστολῆς περὶ τῆς ὑπαρχούσης ἡμῖν πρὸς ὑμᾶς συγγενείας, τὴν τε ἐπιστολὴν ἐδεξάμεθα παροθύμως, οὐ δεόμενοι τῆς τοιαύτης ἀποδείξεως διὰ τὸ ἐκ τῶν ἱερῶν ἡμῶν πέπεισθαι γραμμάτων. Τὸ μὲν οὖν προκατάρχειν τῆς ἀναγνώσεως, οὐκ ἐδοκιμάζομεν, μὴ καὶ προαρπάξιν δοκοῦμεν τὴν παρ' ὑμῶν δεδομένην δόξαν· πολλῶν δὲ χρόνων διαγεγενημένων ἀπὸ τῆς ἐξ ἀρχῆς ἀναποληθείσης ἡμῖν οἰκειότητος, ἐν ταῖς ἱεραῖς καὶ ἐπωνύμοις ἡμέραις θυσίας τῷ Θεῷ προσφέροντες καὶ ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας τε καὶ νίκης αὐτὸν παρακαλοῦμεν. Πολλῶν δὲ ἡμᾶς πολέμων περιστάντων διὰ τὴν τῶν γειτνιαζόντων πλεονεξίαν, οὐθ' ὑμῖν οὐτ' ἄλλοις τῶν προσηκόντων ἡμῖν ἐνοχλεῖν ἐκρίναμεν...».

Τὸ πρᾶγμα ἀρχίζει νὰ γίνεταί, μὰ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τοὺς ἀρχαιολόγους τοῦλάχιστον, σκανδαλώδες. Ὅχι

μόνον οἱ Σπαρτιάται, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι διαβεβαίωνουν ὅτι καὶ τὰ ἰδικά των βιβλία ὁμιλοῦν περὶ τῆς συγγενείας των μετὰ τοὺς Λακεδαιμονίους.

Ὅταν πρὸ τεσσαρακονταετίας ἠνοιχθῇ ἀπὸ τῶν σπηλῶν τῆς «Ἰσραηλιτικῆς Ἐπιθεωρήσεως» τοῦ αἰμνήστου Χαΐμη συζήτησις περὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ, ἐξηνέχθησαν διάφοροι γνώμαι. Ὁ δεινὸς ἐβραϊστὴς **Μωϋσῆς Χαΐμης** ἀνέτρεξεν εἰς χωρίον τῆς Ἀγίας βίβλου τῆς Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἰωσήπου ὅπου μετὰ ἄλλων ἱστοροῦνται, ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τὴν βίβλον τῆς Γενέσεως, ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τῆς **Σάρρας**, ὁ **Ἀβραάμ** ἔλαβε νέαν σύζυγον, τὴν **Χετούραν** ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέκτησε καὶ ἄλλα 6 τέκνα. Εἷς ἐκ τῶν υἱῶν αὐτῶν ἦτο ὁ **Ἄφρα**. Τὴν θυγατέρα τοῦ Ἄφρα τούτου συνεζεύχθη ὁ **Ἡρακλῆς** καὶ ἐκ τοῦ γάμου των ἐγεννήθη ὁ **Διδωρος**. Ὁ Διδωρος αὐτὸς ἦτο, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Χαΐμη, εἷς ἀπὸ τοὺς γενάρχας τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας **Ἰων. Μποσδογιάννης** ἐπεκαλέσθη ἐξ ἄλλου τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἀγγλων ἐθνολόγων **De Lathan** καὶ **Humboldt** διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ φυλὴ τῶν Δαναῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, προήρχετο ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴν φυλὴν τοῦ Δάν ἥτις, ἐκπατρίσθη ἀπὸ τὰ παράλια τῆς ἄνω Γαλιλαίας, κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὴν Δανίαν. Ὁ **Ἀριστείδης Παναγιωτίδης** τέλος ὑπεστήριξεν ὅτι οἱ Δαναοί, ἀνήκοντες εἰς τὴν φυλὴν τῶν Ὑγῶν, κατέφυγον εἰς τὸ Ἄργος διωχθέντες ἐξ Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ **Φαραῶ Ἀμάσιος τοῦ Αου**. Μήπως ἄραγε ἡ τελευταία αὐτῆς ἀποψις εὐρίσκει τώρα νέον ἔρεισμα εἰς τὴν γενομένην περίσιν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἱερουσαλὴμ **Ἐλιέζερ Τσουκένικ** ἀποκάλυψιν πλησίον τοῦ Τέλ-Ἀβίβ παλαιστίνων οἰκισμῶν τῆς φυλῆς τῶν Ὑγῶν;

Ἄλλ' ἂς ἀφήσωμεν τοὺς ἀρχαιολογικοὺς νὰ ἐρίζουν καὶ ἂς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὴν ἐλληνοἰουδαϊκὴν φιλίαν, ἢ ὅποια ἄλλως τε δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐθνολογικῆς συγγενείας.

Εὐρίσκόμεθα εἰς τὸν πρῶτον προχριστιανικὸν αἰῶνα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ὁ ρωμαϊκὸς ὁδοστρωτῆρ σαρῶναι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν περισσοτέρων λαῶν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου καὶ ἐπιβάλλει τὴν ἀδυσώπητον κυριαρχίαν τοῦ ρωμαϊκοῦ νόμου. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, διηρημέναι μετὰ τῶν, ὑποκύπτουν ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην εἰς τὰς ρωμαϊκὰς λεγεῶνας καὶ τὰ τεῖχη των κρημνίζονται ἀπὸ τὰς ἐλεπόλεις, τὰ νέα ὅπλα τῆς ἐποχῆς. Ὁ **Σύλλας** πολιορκεῖ τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι ἀνθίστανται ἀκόμη, μὴ ἐννοοῦσαι νὰ χάσουν ἐκεῖνο πού αὐταὶ κατ' ἐξοχὴν διέδωσαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὡς τὸ πολυτιμότερον ἀγαθόν. Τῆς ἀντιστάσεως ἀρχηγὸς εἶναι ὁ παρέγγραφος πολίτης **Ἀθηνίων ἢ Ἀριστίων**. Ἡ πολιορκία καθίσταται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερο στενὴ καὶ αἱ στερήσεις τῶν πολυορκουμένων αὐξάνουν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Ὁ Ἀθηνίων προσφεύγει τότε εἰς τὴν ἐλευθέραν ἀκόμη Ἰουδαίαν καὶ ζητεῖ ἐπικουρίαν εἰς σιτηρὰ καὶ εἰς πολεμοφόδια. Οἱ Ἀρχόντες καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ τὰ παρέχουν προθύμως καὶ ἀφθόνως. Τὸ Ἄστυ ἀνακουφίζεται προσωρινῶς, ἡ ἀντίστασις παρατείνεται ἐπὶ τινα ἀκόμη καιρὸν, ἀλλὰ ὁ τελευταῖος αὐτὸς φάρος τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας σβύνει μετ' ὀλίγον, ἀφοῦ ἐπρόλαβε νὰ δεχθῇ τὴν ἀντανάκλασιν τοῦ φωτός τῆς Ἱερουσαλὴμ, πού ἐμελλε δυστυχῶς καὶ αὐτὸ νὰ σβεσθῇ ἔπειτα ἀπὸ μερικά ἐτη. Μετὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὴν πυρπόλησιν τοῦ Ναοῦ ἀπὸ τὰς ἀτέγ-

Οἱ δεσμοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰσραηλιτῶν ἀνά τὴν ἱστορίαν

κτους λεγεώνας τοῦ **Οὐεσπασιανοῦ** καὶ τοῦ **Τίτου**, τὸ Ἰουδαϊκὸν κράτος καταλύεται καὶ ἀρχίζει ὁ γεμάτος μαρτύρια καὶ ἐξευτελισμοὺς κύκλος τῆς διασποράς. Ἡ ἐβραϊκὴ νεολαία ἀγεται ἀπὸ τοῦ νικητὰς εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορινθοῦ διὰ νὰ διανοίξῃ πορθμὸν εἰς τὰς ρωμαϊκάς τριήρις καὶ τὰ ὅστ' αὐτῶν κατὰ χιλιάδας ἀποθησκόντων παραμένουν εἰς σωρούς ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν, ἐνῶ ὁ Τίτος μεταφέρει εἰς τὴν Ρώμην διὰ τὸν θρίαμβόν του, ὅ,τι ἐκλεκτὸν εἶχεν εἰς ἔμψυχα καὶ εἰς ἀψυχα ἢ Ἀγία Πόλις.

Ἡ ταπεινὸς τῶν ἀνθρώπων δὲν εὐνοεῖ τὴν ἐκδήλωσιν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ θά ἦτο μάταιον καὶ ἀφιλοσόφητον νὰ ἀποπειραθῶμεν ὅπως ἀνεύρωμεν εὐγενεῖς ἑλληνοϊουδαϊκὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τὴν σκοτεινὴν αὐτὴν περίοδον τῆς ὑποδουλώσεως, τῶν δύο λαῶν εἰς τὸν ἴδιον κατακτητὴν.

Θὰ ἀπετέλει ἐπίσης ματαιοπονίαν ἡ ἀναζήτησις στοιχείων ἑλληνοϊουδαϊκῆς συνεργασίας κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον. Ἡ βυζαντινὴ ἱστορία εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπὸ φανατισμὸν καὶ ἀπὸ ἑλλειψιν ἀνοχῆς. Ὁ μεσαίων ἀντιπροσωπεύει διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνθρωπίνην σκέψιν ἕνα ψυχρὸν χεῖμῶνα πνευματικῆς νάρκης. Ἡ Κωνσταντινούπολις, χάρις εἰς τὴν ἐπιβίωσαν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως, ἀπέτελεσε διὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀναμφιβόλως ἕνα θερμὸν κήπιον. Ἀλλὰ καὶ τῶν θερμότητων τὰ ἀνθ' εἶναι συνήθως ἀτροφικά.

Προτοῦ ἐν τούτοις ἡ ἀνθρωπότης περάσει ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἕνας ἱατροφιλόσοφος Ἰουδαῖος, ἀπὸ ἐκείνους πού ἠκολούθησαν τὴν διαρροὴν τῆς φυλῆς πρὸς τὴν ἰβηρικὴν χερσόνησον, ὁ δίδασκος **Μαϊμονίδης** ἀναλαμβάνει τὴν δύσκολον προσπάθειαν νὰ διαδόσῃ, εἰς τὸν ἀκμάζοντα τότε ἀραβικὸν κόσμον τὴν ἀριστοτέλειον ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν.

Ὁ **Μωῦσῆς Μπέν Μαϊμόν ἢ Μαϊμονίδης**, τὸ «φῶς αὐτὸ τῆς διασποράς», ὡς δικαίως ἐπωνομάσθη, ὑπῆρξε τὸσον ἀριστοτελικὸς καὶ διέδοσε τὸσον ἀριστοτεχνικὰ εἰς τοὺς συγχρόνους του τὰς ἰδέας τοῦ Ἀριστοτέλους, ὥστε νὰ καταλάβῃ, ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, τὴν ἰδίαν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέχει καὶ ὁ **Φίλων** ὁ Ἀλεξανδρινός Ἰουδαῖος ἑλληνιστής, ἐν σχέσει πρὸς τὸν Πλάτωνα.

Πρέπει νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ὥραιαν καὶ ἡρωικὴν περίοδον τῶν ἀγώνων τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὴν ἐθνικὴν του ἀνεξαρτησίαν διὰ νὰ ἀνυψώμεν πάλιν τὸ ἐπὶ μακρὸν χρόνον κλειστὸν βιβλίον τῆς ἑλληνοϊουδαϊκῆς φιλίας καὶ συνεργασίας.

Οἱ γενναῖοι ἀγωνισταὶ τῆς Πελοποννήσου, μέ τὸν γενναίτερον ἀρχηγὸν των **Θεόδωρον Κολοκοτρώνην**, μάχονται διὰ νὰ ἀναστήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν εἰς τὸ ἐκ κληρονομίας εὐγενὲς ἑλληνικὸν ἔθνος μίαν ζωὴν περισσότερον ὑποφερτὴν καὶ ἀνταξίαν τῆς ἱστορίας του. Τὰ ἡρωϊκὰ των κατορθώματα προσκρούουν εἰς τὰς σκληρὰς διὰ τὰ ἔθνη δίκαια τῶν ὑποδούλων λαῶν ἀποφάσεις τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Οἱ Φιλικοί καὶ ὅλοι οἱ ἀνὰ τὸν κόσμον Ἕλληνες πατριῶται ἀγωνίζονται καὶ αὐτοὶ νὰ διαφωτίσουν καὶ νὰ συγκινήσουν τὴν δημοσίαν γνώμην τῶν ἐλευθέρων λαῶν διὰ νὰ διασπάσουν τὰ πολιτικὰ φράγματα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας. Εἰς τὸ Παρίσι, ὅπου πνέει ἀκόμη δροσερὰ ἡ αὔρα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἕνας Ἑβραῖος δημοσιογράφος, ὁ **Γεώργιος Λαφίτ**, γράφει εἰς τὴν

''*France Libre*'' πύρινα ἄρθρα ζητῶν ὅπως ἡ Γαλλία καταστῇ τὸ ταχύτερον συμπαραστάτις καὶ βοηθὸς τῶν Ἑλλήνων προμάχων τῆς ἐλευθερίας. Ἡλεκτρίζει μέ τὴν ἀρθρογραφίαν του τὰς εὐαισθητοὺς μάζας τοῦ παρισινοῦ λαοῦ, τὰς συνεγείρει εἰς τὸν Κεραμεικὸν καὶ ἀναγκάζει τὸν Λουδοβίκον νὰ ἐξέλθῃ ἕνα πρωτὶ μέ τὰ νυχτικά του εἰς τὸν ἐξώστην τῶν Ἀνακτόρων τοῦ Λούβρου διὰ νὰ καθουχάσῃ τὰ πλήθη καὶ νὰ ὑποσχεθῇ βοήθειαν εἰς τοὺς μαχομένους Ἕλληνας.

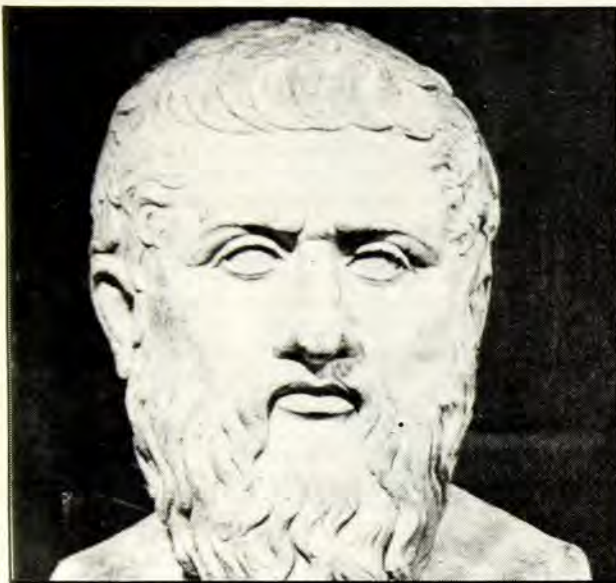
Ἐνῶ ταῦτα διεδραματίζοντο εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσιν, ὁ **Μωῦσῆς Γκάστερ**, διπλωματικὸς πράκτωρ τῆς Ὀλλανδίας εἰς τὸ Βουκουρέστι, ἔσωζε τὸν Πρίγκηπα Ὑψηλάντην ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων, βοηθῆσας αὐτὸν ἀποτελεσματικὰ νὰ διέλθῃ τὰ ρουμανοαυστριακά σύνορα. Ὅταν δέ, μετὰ τὸν δίκαιον θρίαμβον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν διεθνὴ ἀναγνώρισιν τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας, τῷ προσεφέρθη ὡς ἐνθύμιον ἕνα πολύτιμον δῶρον διὰ τὴν πράξιν του, ἡρνήθη νὰ τὸ δεχθῇ, δώσας τὴν βιβλικὴν ἐμπνεύσεως ἀπάντησιν ὅτι δὲν ἤθελε νὰ ἀνταλλάξῃ μέ τὸ γήϊνον ἐκεῖνο δῶρον τὴν ἀνταμοιβὴν πού ἀνέμενε νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν Θεόν! Τόσον ἱερός ἐφαίνετο εἰς τοὺς πεφωτισμένους Ἑβραίους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ ἑλληνικὸς ἀπελευθερωτικὸς ἀγών. Ἄλλο ἐπίσης παράδειγμα τῆς συμπαθείας τὴν ὁποίαν συνήντησεν ὁ ἀγὼν περὶ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων μεταξὺ τῶν Ἑβραίων τῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ **Κωνσταντίνου Δραγοῦμη** περιστατικόν ὅτι ὁ Ἀρχιεραββὶνος τῆς Βεσθαλίας ἔκαμε κηρύγματα φιλελληνικά εἰς τὰς Συναγωγὰς καὶ συνέλεγε ἐκείνους μεταξὺ τῶν πιστῶν ὑπὲρ τῶν ἀγωνιστῶν τῆς Πελοποννήσου.

Διάσμοι καὶ διεθνοὺς κύρους φιλέλληνας Ἰουδαῖοι ἐνεφανίσθησαν ἀργότερα διὰ τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἐθνικῶν δικαίων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἐκ τῶν ὁποίων γνωστότεροι ὁ σιωνιστὴς **Μάξ Νορδᾶου** καὶ ὁ δημοσιολόγος **Ραϊνάχ**. Ἀργότερον ἀκόμη, ὅταν μέ τὴν μικρασιατικὴν συμφορὰν ἡ Ἑλλάς εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ δεχθῇ εἰς τοὺς κόλπους της ἐν ἑκατομύριον καὶ διακοσίας χιλιάδας Ἕλληνας πρόσφυγας ἐκ Θράκης καὶ Μικρᾶς Ἀσίας, ἕνας ἐπιφανὴς ἑβραιοαμερικανός, ὁ **Ἀνρὺ Μοργεντάου**, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῇς μιᾶς διεθνούς κινήσεως ἀλληλεγγύης πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐλθὼν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ ἐργασθεὶς ὡς Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων. Ἄς πλησιάσωμεν τέλος περισσότερον πρὸς τὰς ἡμέρας μας καὶ ἄς ἐνθυμηθῶμεν τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Ἑβραίου καὶ Σιωνιστοῦ Συνταγματάρχου **Μορδοχαίου Φρεζή** εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν παρουσίαν 800 περίπου Ἑβραίων ἐθελοντῶν τῆς Παλαιστίνης εἰς τὸ βρετανικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα πού ἦλθε καὶ ἐπολέμησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1941.

Ἀλλὰ αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἑλληνοϊουδαϊκῆς φιλίας δὲν ὑπῆρξαν ποτέ μονομερεῖς. Οἱ Ἕλληνες εἶναι εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις φιλότιμοι καὶ, ὅπως ὅλοι μας ἐκ προσωπικῆς πείρας τὸ γνωρίζομεν, δὲν καταδέχονται ποτέ εἰς τὰς φιλικὰς των σχέσεις νὰ λάβουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα αὐτοὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ δώσουν.

Ὅταν ὁ Ἰουδαϊσμός τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ ἄλλων καθυστερημένων χωρῶν ἐδεινοπάθει συκοφαντούμενος μέ τὴν λησμονηθεῖσα εὐτυχῶς τῶρα γελοῖαν κατηγορίαν τοῦ αἵματος, ἕνας ἐξοχος Ἕλλην Ἱεράρχης, ὁ

Οἱ δεσμοί τῶν Ἑλλήνων καί Ἰσραηλιτῶν ἀνά τήν ἱστορίαν

Προτομή τοῦ Πλάτωνος στό Μουσείο τοῦ Βατικανοῦ.

Μητροπολίτης Ζακύνθου **Διονύσιος Λάτας**, ἐκήρυξε παγκόσμιον σταυροφορίαν ἐναντίον τῆς συκοφαντίας ταύτης καί διά τῶν κηρυγμάτων του καί τῶν ὁμιλιῶν του

εἰς διεθνή ἐκκλησιαστικά συνέδρια ἔφερε φωνήν παρηγορίας καί δικαιοσύνης εἰς τούς διωκομένους Ἰουδαίους.

Ὅταν πάλιν ἡ Ἀγγλία τοῦ **Λούδ Τζώρτζ** ἐδημοσίευσε τήν 2αν Νοεμβρίου τοῦ 1917 τήν περίφημον Δήλωση **Μπάλφουρ** — τό πρῶτον αὐτό ἐπίσημον ἐνθαρρυντικόν κήρυγμα ὑπέρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἰσραήλ — ἡ Ἑλλάς τοῦ **Ἐλευθερίου Βενιζέλου** προσεχώρει ἐκ τῶν πρῶτων εἰς τήν Δήλωση αὐτήν.

Δέν ἔμπορεῖ νά τελειώσῃ κανεῖς τό κεφάλαιον τῆς ἐλληνοϊουδαϊκῆς φιλίας χωρίς νά ἀναμνησθῇ καί νά ἐξάρῃ τήν ἀδελφικὴν ἀληθινὰ στάσιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἐβραϊκοῦ στοιχείου τῆς Ἑλλάδος κατὰ τήν τρομεράν περίοδον τοῦ ἐξοντωτικοῦ διωγμοῦ τῶν γερμανῶν. Δοῦλοι καί αὐτοί οὗτοι οἱ Ἕλληνες κατὰ τήν περίοδον αὐτήν εἰς τόν ἴδιον κατακτητὴν καί διώκτην, ἐξήντησαν ὅλην τήν φυλετικὴν των μεγαλοψυχίαν διὰ νά διασώσουν ὅσους ἔμπορούσαν περισσότερους προγεγραμμένους Ἰσραηλίτας. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ εἰς τό σημείον αὐτό νά μνημονεύσω ὅπως ἰδιαιτέρως τήν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στοιχείου τῆς Θεσσαλονίκης ὑπέροχον στάσιν τοῦ ἀειμνήστου καί ἀξιοσεβάστου Λευτίου, τοῦ πρώην Μητροπολίτου τῆς πόλεως αὐτῆς **Γεναδίου**, ὡς καί τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν ἀειμνήστου **Δαμασκηνοῦ** καί τοῦ νῦν τοιοῦτου Μακαριωτάτου **Σπυρίδωνος** τῶν ὁποίων ἡ θεάρεστος δρᾶσις κατὰ τήν περίστασιν ἐκείνην θά μείνῃ ἀλησμόνητος εἰς τήν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ.

Ἐπίλογος

Δέν ἤκούσατε παρά μερικά ἐπιφανειακά ἐρανίσματα τῆς ἱστορίας τῶν ἐλληνοϊουδαϊκῶν σχέσεων. Ἡ πλήρης των ἀνάπτυξις θά ἀπῆται καί δοκιμώτερον ὁμιλητὴν καί σειράς ὁλοκλήρους διαλέξεων. Ἡ ἐξιστόρησις τῶν σχέσεων τούτων, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν δύο πρωτοπόρων αὐτῶν λαῶν εἰς τὰς δύο ἀντικρουνὰς ἀκτὰς τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἰσοδυναμεῖ μὲ τήν ἱστορίαν τῶν πηγῶν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Καί δέν ἔμπορεῖ νά ἐναγκαλισθῇ κανεῖς ἓνα τοιοῦτον ἱστορικόν ὄγκον, κρατῶν ἀνά χεῖρας ὀλίγα, βιαστικά γραμμένα χειρόγραφα.

Δέν εἶχα καιρόν νά σᾶς κάμω παρά μερικοὺς ὑπαινιγμούς τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου τῆς Ἰουδαίας, ἡ ὁποία ἐπηρέασε τήν Ἰουδαϊκὴν σκέψιν καί ἡ ὁποία ἀφῆκε πλεῖστα ἀποτυπώματα εἰς τήν Ἰουδαϊκὴν ταλμουδικὴν φιλολογίαν καί εἰς τό ἐβραϊκόν λεξικόν. Παρέλειψα ἐπίσης νά σᾶς ὑπενθυμίσω τήν ἐπίδρασιν πού ἔσχεν ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις καί ἡ ἐλληνικὴ ἀνεξαρτησία εἰς τήν διανοίαν τῶν Ἰδρυτῶν καί κηρύκων τῆς σιωνιστικῆς ἰδέας. Δέν ἀνεδίφησα τὰ ἔργα τοῦ **Θεοδώρου Ἐρτσελ** καί τὰ συγγράμματα τοῦ **Μάξ Νορδάου** διὰ νά σᾶς δείξω πόσας φορές οἱ πρῶτοι αὐτοὶ φορεῖς τοῦ Ἰδανικοῦ τῆς ἐβραϊκῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως ἀναφέρονται εἰς τό προηγούμενον τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, διωγμένου καί αὐτοῦ καί διεσπαρμένου προηγουμένως ὅπως ὁ ἐβραϊκός.

Σᾶς παρακαλῶ ἐν τούτοις νά μοῦ χαρίσῃτε ὀλίγας ἀκόμη στιγμάς διὰ νά σᾶς ἀποκαλύψω μερικὰς ἀπὸ τὰς ὠραιότερας σελίδας τῆς συγχρόνου προσεγγίσεως, τοῦ ἐλληνικοῦ καί τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πνεύματος.

Ὅπως μᾶς διδάσκουν οἱ κοινωνιολόγοι, αἱ μεγάλαί πολιτικά ἐξορμήσεις τῶν λαῶν συνοδεύονται ἢ καί προετοιμάζονται ἀπὸ παράλληλον πνευματικὴν δημιουργίαν ἐπιφανῶν συγγραφέων καί ποιητῶν, τὰ ἔργα τῶν ὁποίων χρησιμεύουν ὡς ἄροτρα πρὸς καλλιέργειαν τοῦ ψυχικοῦ πεδίου καί πρὸς προετοιμασίαν τῶν μαζῶν διὰ τὰ μεγάλα ἐθνικά δημιουργήματα. Ὅπως ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις προητοιμάσθη ἀπὸ τὸν **Ρουσσώ** καί τὸν **Μοντεσκιέ** καί ὅπως, τῆς ἐθνικῆς παλλίγγενεσας τῶν Ἑλλήνων, προηγήθησαν ὁ **Κοραῖς** καί ὁ **Φερραῖος**, ἔτσι καί τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ὑπῆρξε προπομπός μία ἐντονος πνευματικὴ δημιουργία, γνωστὴ εἰς τήν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας ἐβραϊκῆς λογοτεχνίας ὡς περίοδος τῆς «**Άσκαλά**» δηλαδὴ τῆς ἀφύπνισης.

Ἐνας ἀπὸ τούς ἐπιφανέστερους ἐκπροσώπους τῆς περιόδου αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ μόλις πρό ὀλίγων ἐτῶν ἀποθανὼν εἰς τό Τέλ-Ἀβίβ ποιητὴς **Σαοὺλ Τσερνιχόβσκυ**. Ὁ ποιητὴς αὗτός ἐγραψεν ἐβραϊκά ποιήματα εἰς γνήσιον ἐλληνικὸν πλαίσιον. Ὑπῆρξεν ἐλληνολάτρης ὅσον κανεῖς ἄλλος ξένος ἐπιφανὴς διανοούμενος τῆς ἐποχῆς μας. Τὰ ποιήματά του εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸν ἀμέτρητον ἔρωτά του πρὸς τό ἐλληνικόν κάλλος καί πρὸς τήν ἐλληνικὴν φύσιν. Ἰδοὺ πῶς σκιαγραφεῖ τήν Ἑλλάδα ὁ Τσερνιχόβσκυ εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα του ποιήματα, τὴν «**Dajánira**».

«**Χώρα πού ἀπλώνεται βαθεῖα στὴ γαλάζια θάλασσα καί πού περιβάλλεται ἀπ' τὰ μυστήρια τῶν κυμάτων, Χώρα λοφοσειρῶν στεφανωμένων ἀπὸ δάση πεύκων καί ἐ-**

Οί δεσμοί τῶν Ἑλλήνων καί Ἰσραηλιτῶν ἀνά τήν ἱστορίαν

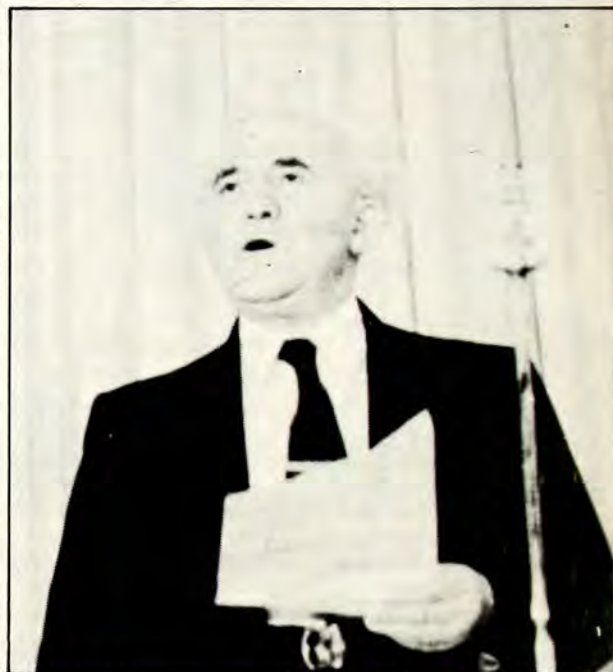
ληῶν. Χώρα στήν ὁποίαν πηγές καί ρεύματα ἀναβλύ-
ζουν ἀπό μαρμάρινα βάθη καί τά νερά των εἶναι καθα-
ρώτερα καί ἀπό τό δάκρυ. Ὁ ὄνειροπόλος τῆς οὐρανός
ἀπλώνεται μπροστά σας, λές πῶς εἶναι τό μάτι τοῦ γα-
λανοῦ ὀρίζοντα. Στά βουνά τῆς πλανῶνται αἱ μαγικά
καί γεμάται ἀπό χάρι Θεαί, αἱ αἰώνιαι ὥραιαι καί διανθι-
σμένοι ἀπό αἰωνίαν ἀνοιξιν. Θεαί ἐρωτευμένοι μέ τήν
ζωήν καί πού κάμνουν νά ἀγαπᾷ κανεῖς τήν ζωήν μέ πά-
θος γλυκύ καί θυελλῶδες».

Ἰδοῦ ἐπίσης: πῶς βλέπει καί πῶς ζωγραφίζει ὁ ἑλλη-
νολάτρης αὐτός λυρικός ποιητής τούς Ἕλληνας.

«Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας αὐτῆς εἶναι εὐθυμοί, ὥραιοι,
δυνατοί. Σοφία καί δύναμις συνδυάζονται ἀρμονικά σ'
αὐτούς διότι ὁμοιάζουν καί αὐτοί μέ τούς Θεούς των.
Ἔχουν συναίσθησιν τῶν πόθων των καί δέν ἀποκρύ-
πτουν τά θυελλῶδη των αἰσθήματα».

Δικαίως λοιπόν ἐχαρκτηρίσθη ὁ Σαοῦλ Τσερνιχόβ-
σκυ ὡς «Ἑβραῖος ποιητής μέ ἑλληνικήν ψυχήν».

Ἀλλά μήπως αὐτός ὑπῆρξεν ὁ μόνος ἀπό τούς συγ-
χρόνους Ἰσραηλινούς διανοουμένους πού κατεπλάγη-
σαν ἀπό τήν Ἑλλάδα καί ὑπεραγάπησαν τούς Ἕλληνας;
Αὐτός οὗτος ὁ σημερινός πρωθυπουργός καί στυλοβά-
της τοῦ Κράτους τοῦ Ἰσραήλ **Δαβίδ Μπέν Γκουριόν** ἔχει
ἀφιερῶσει τήν μίαν πλευράν τῆς καρδιάς του εἰς τήν
Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας εἶναι ἀσυγκράτητος θαυμαστής.
Εὐρισκόμενος τό 1940 εἰς τό Λονδίνον, ἐξέμαθε εἰς τά
βάθη τῶν ἀντιαεροπορικών καταφυγίων καί κατά τās
μακράς νύχτας καί ἡμέρας τῶν γερμανικῶν ἀεροπορι-
κῶν ἐπιδρομῶν τήν ἑλληνικήν γλῶσσαν καί σήμερον ἀ-
κόμη ἀφιερώνει τās ὥρας τῆς σχολῆς τοῦ εἰς τήν ἀνά-
γνωσιν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων ἀπό τό πρωτό-
τυπον. Τό πρῶτον εἰς τό ἐξωτερικόν ταξεῖδι τοῦ ἀφ' ὅτου
ἰδρύθη τό Κράτος καί ἐγίνε πρωθυπουργός του, τό ἔκα-
μεν εἰς τήν Ἑλλάδα τό Νοέμβριον τοῦ 1950, διακαιόμε-
νος ἀπό τόν πόθον νά γνωρίσῃ ζωντανήν τήν Ἑλλάδα
καί τόν ἀναγεννημένον λαόν τῆς. Ὄταν τόν συνῶδευα
εἰς τήν περιοδείαν του εἰς τās ἑλληνικάς ἀρχαιότητας, ἔ-
μεινα κατάπληκτος ἀπό τόν πλοῦτον τῶν γνώσεών του

Ὁ Δαβίδ Μπέν Γκουριόν διαβάζει τήν Διακήρυξη τῆς Ἀνεξαρ-
τησίας τοῦ Ἰσραήλ, 14 Μαΐου 1948.

περί τῆς Ἑλλάδος καί τῶν τοπωνυμιῶν τῆς. Ἐνῶ, ἐρχό-
μενοι ἐκ τοῦ ἀεροδρομίου πρὸς τās Ἀθήνας, τοῦ ἔλε-
γον ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τό Φάληρον, μοῦ ἀπήντα: «Ναί,
ἀπ' ἐδῶ κατήγετο ὁ Ἀπολλόδωρος». Ὄταν πάλιν ἐφθά-
σαμεν εἰς τό Ψυχικόν καί ἀντίκρυσε τόν Ὑμητόν, μοῦ ἔ-
λεγεν ὅτι ἀριστερά του ἔπρεπε νά εἶναι ἡ Πεντέλη καί ἀ-
ριστερώτερον ταύτης ἡ Πάρνης. Ὄταν τήν ἐπομένην, ἐ-
ξερχόμενοι τῶν Ἀθηνῶν διά νά μεταβῶμεν εἰς Κόρινθον
καί εὐρισκόμεθα εἰς τήν Ἱεράν Ὀδόν, μοῦ ἐξήγησεν ὅτι
ἡ ὁδός αὕτη ὠνομάζετο Ἱερὰ διότι ὠδήγει κατά τήν ἀρ-
χαιότητα εἰς τά ἑλευσίνια μυστήρια. Καί ὅταν μετ' ὀλί-
γων τοῦ ἔδειξα τήν Ἑλευσίνα, μοῦ ὑπενθύμισεν ὅτι ἐκεῖ
ἦτο ἡ Πατρίς τοῦ Αἰσχύλου. Εἶναι ἀνάγκη νά σᾶς ἐξομο-
λογηθῶ, ἔπειτα ἀπό ὅλα αὐτά, ὅτι τό ταξεῖδιον τοῦ Ἰσ-
ραηλινοῦ Πρωθυπουργοῦ εἰς τήν Ἑλλάδα καί ἡ τιμή τήν
ὁποίαν ἔσχον νά τόν συνοδεύσω εἰς τās ἐκδρομάς του,
ὑπῆρξαν ἐξόχως καί ἀνελπίστως διδακτικά καί δι' ἐμέ
τόν γεννηθέντα ἐν τούτοις εἰς αὐτήν;

Πρό ὀλίγου καιροῦ τό Ἑβραϊκόν Πανεπιστήμιον τῆς
Ἱερουσαλὴμ ἀπένειμεν εἰς τόν κ. Μπέν Γκουριόν τό ἐκ
1500 δολλαρίων ἔπαθλον ὡς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ συντε-
λέσαντος κατά τούς τελευταίους χρόνους περισσότε-
ρον εἰς τήν ἐξύψωσιν τῆς ἐβραϊκῆς διανοήσεως. Λαμβά-
νων τήν σχετικήν ἐπιταγήν ὁ περινούστατος Ἰσραηλινός
κυβερνήτης ἐδήλωσεν ὅτι διαθέτει τό βραβεῖον ὑπέρ ε-
κείνου ὁ ὁποῖος θά συγγράψῃ τήν καλλιτέραν μονογρα-
φίαν περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἰς
τήν διαμόρφωσιν τῆς ἐβραϊκῆς σκέψεως.

Ἡμποροῦμεν λοιπόν κατόπιν ὧν αὐτῶν, νά ἀμφι-
βάλλωμεν ὅτι ἡ ἑλληνοϊουδαϊκὴ φιλικὴ συνεργασία, ἡ ὁ-
ποία ἔχει τόσο μακράν καί καρποφόρον ἱστορίαν, δέν
θά εὐρῇ τούς συνεχιστάς τῆς;

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Σουρμελῆ 2 - 104 39 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 88.39.951

Υπεύθυνος σύμφωνα μέ τό Νόμο:
Ὁ Πρόεδρος τοῦ Κ.Ι.Σ. **Ἰωσήφ Λόβιγγερ**
Σουρμελῆ 2

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Ἐπιτύμβια στήλη τοῦ Μ. Θεσσαλονίκης.

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης μέσα ἀπό τίς παροιμίες τους

Τοῦ ΑΛΜΠΕΡΤΟΥ ΝΑΡ

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἰσπανίας πού ἐγκαταστάθηκαν στή Θεσσαλονίκη καί στά ἄλλα ἀστικά κέντρα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, μετὰ τό 1492, μετέφεραν, ἐκτός ἀπό τή γλώσσα τους — τήν Καστιλιανική διάλεκτο τῆς ἐποχῆς τῶν καθολικῶν βασιλιάδων — καί τίς τέχνες τους, καί μία πλούσια λαϊκή παράδοση — τραγούδια, παραμύθια, παροιμίες. Μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου ἡ παράδοση αὐτή ἀναδιαμορφώθηκε καί ἐξελίχθηκε σέ συσχετισμό μέ τίς νέες συνθήκες πού ἀντιμετώπισαν οἱ ἐξόριστοι τῆς Ἰβρικής στούς τόπους τῆς καινούργιας τους ἐγκατάστασης ἀλλά καί τίς ἐπιδράσεις πού ἀναπόφευκτα δέχθηκαν ἀπό τά σύνοικα στοιχεῖα — τό Ὀθωμανικό καί τό Ἑλληνικό.

Εἰδικά στή Θεσσαλονίκη, εἶναι γνωστό ὅτι μέχρι τό 1943 κατοικοῦσε μία συμπαγῆς καί ἀριθμητικά ἰσχυρῆ Ἰσραηλιτική Κοινότητα πού, διατηρώντας ἐπὶ πέντε σχεδόν αἰῶνες τή γλώσσα της καί τίς παραδόσεις της, συντέλεσε ἀποφασιστικά στή διαμόρφωση τῆς ξεχωριστῆς φυσιογνωμίας τῆς πόλης, ἰδιαίτερα κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἡ παράδοση αὐτῆς τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης ἀποτέλεσε ἀντικείμενο ἐνδιαφέροντος καί μελετήθηκε εὐρύτατα ἀπό τό τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ὅταν ἀρκετοί Ἰσπανολόγοι — φιλόλογοι, ἱστορικοί, λαογράφοι, γλωσσολόγοι, μουσικολόγοι — ἐπισκέφθηκαν κύρια τήν πόλη μας, ἀλλά καί ἄλλες Σεφαραδικές Κοινότητες, γιά νά καταγράψουν ἐπὶ τόπου τό ἀνεκτίμητο αὐτό ὕλικό.

Ἡ ἔρευνά τους ὅμως περιορίστηκε, ὡς πρός τή λαογραφική ἀπογραφή, στήν ἐπισήμανση τῶν στοιχείων τῆς Ἰσπανικῆς κληρονομίας πού ἐπέζησαν δίχως νά ἀλλοιωθοῦν ἀπό τό χρόνο καί, ὡς πρός τή γλωσσολογική μελέτη, στήν ἐπισήμανση τῶν ἐπηρῶν πού δέχθηκε ἡ Ἰσπανοεβραϊκή γλώσσα πού, ὅπως εἶναι φυσικό ἐξελίχθηκε υἱοθετώντας ἀρκετές Ἑλληνικές, Τουρκικές, Ἑβραϊκές, Ἱταλικές καί Γαλλικές λέξεις.

Μέ τήν ἐργασία αὐτή ἐπιχειρεῖται μία πρώτη καί δια-

φορετική ἀπόπειρα διερεύνησης τοῦ θέματος μέ βάση τίς παροιμίες τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης πού, πέρα ἀπό τό καθαρά λαογραφικό καί γλωσσολογικό ἐνδιαφέρον τους, μάς ἐπιτρέπουν νά διακρίνουμε καί νά ἐπισημάνουμε σημαντικά στοιχεῖα γιά τήν Κοινότητά τους, τόν θεοκρατικό καί τιμοκρατικό της χαρακτήρα, τίς σχέσεις της μέ τίς ἄλλες κοινότητες τῆς πόλης ἀλλά καί τήν ἰδιαίτερη δομή καί λειτουργία της μέσα στά πλαίσια τοῦ Ὀθωμανικοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ.

Οἱ παροιμίες πού παραθέτουμε καί σχολιάζουμε ἐδῶ, ἀντιπροσωπεύουν ἐλάχιστο μόνο μέρος τῶν ὅσων ἔχουν ἤδη καταγραφῆ καί δημοσιευθεῖ. Ἀποτελοῦν ὡστόσο ἀντιπροσωπευτικά δείγματα τῆς λαϊκῆς σοφίας, τῆς νοοτροπίας, τῆς ἰδιαίτερης ψυχολογίας καί γενικά τοῦ τρόπου ζωῆς ἑνός ὁλόκληρου κόσμου πού στάθηκε ἀναπόσπαστο κομμάτι τούτης τῆς πόλης καί ἀφανίστηκε τόσο τραγικά πρὶν ἀπό τέσσερες περίπου δεκαετίες. Κί ἴσως καί μόνο γιά τό γεγονός αὐτό, ἀξίζει νά μελετηθοῦν ἐκτενέστερα.

Α) ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ — ΑΛΛΗΛΟΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ — ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΑ ΣΥΝΟΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης ἔζησαν δίπλα στίς ἄλλες ἐθνότητες τῆς πόλης. Ταυτόχρονα ἔφεραν μαζί τους καί διατήρησαν τίς πλούσιες μνήμες τῆς Ἰσπανικῆς τους προέλευσης καί τῆς Ἑβραϊκῆς Βιβλικῆς λογοτεχνίας. Οἱ ἐπιδράσεις καί τά δάνεια εἶναι ἀφθονα καί ἐνδεικτικά, ὅπως φαίνεται ἀπό τά παρακάτω παραδείγματα παροιμιῶν.

Ἀπό τή Βιβλική παράδοση

Bono kayado por savio es tomado

Ἐ ἀνόητος πού σωμαίνει περνιέται γιά σοφός
(Παροιμίες 17,28)

Οι Έβραιοι της Θεσσαλονίκης μέσα από τις παροιμίες τους

Ισπανικές παροιμίες

A grano a grano intche la gayina et papo

Σπειρί τό σπειρί γεμίζει ή κότα τήν κοιλιά της

En boka serrada no entra moska

Στό κλειστό στόμα δέ μπαίνει μύγα

Τουρκικές παροιμίες

El mas grande pasaro se affera de las dos alas

Τό πιό μεγάλο πουλί πιάνεται κι απ' τά δύο φτερά

Έλληνικές παροιμίες

Lo ke das tomas

"Ο,τι δίνεις παίρνεις

Dime kon ken andas yio te dire ken sos

Πές μου μέ ποιόν πās, νά σου πώ ποιός είσαι

Σέ ότι άφορά τά σύνοικα στοιχεία, είναι άρκετά εύγλωττη ή παράθεση αλλά και οι πραγματικές παρατηρήσεις πού μπορούν νά εξαχθούν από τόν σχολιασμό τών έξης παροιμιών.

Boda de Mamines

Γάμος Ντονμέδων

Οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης άποκαλούσαν *mamines*² τούς όπαδούς του ψευτομεσία Σαμπετάϊ Σεβή πού, έ-
λουθώντας τό παράδειγμα του ήγέτη τους, προσχώρησαν όμαδικά στην Μωαμεθανική θρησκεία, δημιουργώντας τήν ιδιότυπη κοινωνία τών Έβραιόμουσουλμάνων πού έμειναν πιό γνωστοί μέ τόν Τουρκικό όρο «Donmeh» (άποστάτης).³

Μέ τήν παροιμία αυτή σατιρίζεται κάποιο γεγονός αυτό καθ' έαυτό άσήμαντο, πού προβάλεται όμως υπέρμετρα από τούς συντελεστές του. Καί είναι ένδεικτική της άδιαφορίας πού έδειχναν οι Έβραίοι άπέναντι στους άλλοτε όμοθησκούς τους πού έξιολαμίστηκαν.

Ni ajo dulce ni Tedesco bueno

Δέν υπάρχει γλυκό σκόρδο ούτε καλός Γερμανός

Η παροιμία αυτή άναφέρεται στους Έβραίους της Κεντρικής Εύρώπης, τούς λεγόμενους Άσκεναζίμ, πού άρχισαν νά εγκαθίστανται στην Θεσσαλονίκη από τό 1376. Οι Άσκεναζίμ ίδρυσαν ιδιαίτερη σύναγωγή⁴ και δέν άφομοιώθηκαν από τούς πολυαριθμότερους Ισπανοεβραίους πού άρχισαν νά καταφτάνουν κατά κύματα, από τό 1492. Αυτή άκριβώς ή σθεναρή προσήλωση τών Άσκεναζίμ στην ιδιαίτερή τους παράδοση, γέννησε ένα πλήθος είρωνικών εκφράσεων πού οι Άσκεναζίμ της Θεσσαλονίκης αντιμετώπισαν καρτερικά κι' ίσως περήφανα, σάν μειονότητα μέσα στους κόλπους της μεγάλης Ισπανοεβραϊκής Κοινότητας της πόλης.

Jidío Cazaliniko medio Cristianico

Έβραϊός χωριάτης, μισός Χριστιανός

Συμπαγείς Έβραϊκές Κοινότητες δημιουργήθηκαν μόνο στα άστικά κέντρα. «Μή αγαπώντας τόν έν τοίς χωρίοις βίον, μηδέ τήν καλλιέργειαν της γής (οι Έβραίοι) ζώσι πάντοτε έν τή πόλει διακρινόμενοι διά τό έμπορικόν αυτών πνεύμα», έγραφε ό Μωραϊτόπουλος γύρω στό 1880.⁵ Δέν έλειψαν όμως, όπως φαίνεται, και οι έλάχιστες έστω περιπτώσεις Έβραίων πού προτίμησαν νά εγκατασταθούν σε χωριά όπου βέβαια δέν υπήρχαν Έβραϊκά σχολεία, συναγωγές και γενικά όργανωμένη Κοινότητα. Καί είναι φυσιολογική ή βαθμιαία άφομοίωση

τους και ή από μέρους τους άδυναμία τήρησης τών επιταγών της Έβραϊκής θρησκείας.

De la chanka de Memet

Μέ τήν δόξα του Μωάμεθ

Η παροιμία αυτή άναφέρεται σε πρόσωπα πού απέκτησαν φήμη ή δημοτικότητα χωρίς νά αξίζουν. Καί είναι άξιος λόγου ό παραλληλισμός τών προσώπων αυτών μέ τόν ιδρυτή της Μουσουλμανικής θρησκείας.

El Dio que te guarde de Jidio arkali, de Turko borracho y de Griego innatsi.

Ό Θεός νά σε φυλάει από Έβραίο πού έχει μέσο (ή προστασία), από Τούρκο μεθυσμένο κι' από Έλληνα πεισματάρη.

Η εξέταση της παροιμίας αυτής παρουσιάζει πολλά-
πλό ένδιαφέρον. Πρέπει νά επισημανθεί άρχικά ή άναφορά της και στα τρία στοιχεία πού κατοικούσαν στην Θεσσαλονίκη και στα άλλα άστικά κέντρα της Όθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και οι τουρκικές λέξεις «arkali» και «innatsi» πού πέρασαν στην Ισπανοεβραϊκή γλώσσα.

Ός πρós τις πραγματικές παρατηρήσεις, πιστεύουμε ότι μέ τόν όρο «arkali», χαρακτηρίζονται οι Έβραίοι εκείνοι πού είχαν τήν προστασία ξένων δυνάμεων, σύμφωνα μέ τό καθεστώς τών διομολογήσεων. Σχετικά μέ τούς Τούρκους ύπονοείται σαφέστατα ή παραβίαση τών επιταγών του Κορανίου, πού, όπως είναι γνωστό, άπαγορεύει τήν κατανάλωση οίνοπνευματωδών.

Tomar la Franquedra por arrees

Νά πάρεις τή Φραγκιά στραβά

Στήν Τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη υπήρχε πάντα μία Κοινότητα Δυτικοευρωπαίων πού άποτελούσε βέβαια ξεχωριστή νότα μέσα στην ανατολίτικη φυσιογνωμία της πόλης. Μέ τήν παροιμία αυτή συνιστάται στους Έβραίους νά μη δέχονται επιδράσεις από τούς ξένους νά διατηρήσουν τήν ιδιαίτερή τους ταυτότητα.

Ir a morar al Pedromo

Θά πάει νά κατοικήσει στο Ποδρόμι

Οι συνοικίες τών Έβραίων της Θεσσαλονίκης εκτεινονταν από τήν Έγνατία μέχρι τήν παραλία και από τό Βαρδάρη μέχρι τήν Αγία Σοφία. Οι περιοχές γύρω από τήν Καμάρα και τό Ποδρόμι άποτελούσαν τά έπίκεντρα τών Έλληνικών συνοικιών.⁶ Μέ τήν παροιμία λοιπόν αυτή ύπονοείται ότι κάποιος Έβραϊός άποφάσισε νά κατοικήσει πολύ μακριά, σε περιοχή όπου δέν κατοικούν άλλοι όμόθησκοί του.

Para la keyla no tengo sapatos, para la klissa tomo prestado.

Γιά νά πάω στη συναγωγή δέν έχω παπούτσια, γιά νά πάω στην έκκλησία παίρνω δανεικά.

Έδώ στιγματίζεται εκείνος πού καταφεύγει σε διάφορες προφάσεις γιά νά άποφύγει τήν τήρηση κάποιων ύποχρεώσεων του. Ιδιαίτερα ένδιαφέρουσα είναι ή έμφαση πού δίνεται μέ τήν άναφορά στους ναούς της Έβραϊκής και της Χριστιανικής θρησκείας.

Mira la luna y toma el Bairam

Κοίτα τό φεγγάρι κι' άρχίνα τό Μπαϊράμι

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Θεσσαλονίκης μέσα ἀπό τίς παροιμίες τους

Παρατήρησε ἂν οἱ συνθῆκες εἶναι εὐνοϊκές καί μετὰ προχώρα στήν ὑλοποίηση τοῦ στόχου σου. Ἰδιαίτερα χαρακτηριστική ἡ ἀναφορά σέ Μουσουλμανική γιορτή.

Con un "pardon" mata un Franco

Μέ μία «συγγνώμη» σκοτώνεις ἕναν Φράγκο

Ἄλλη μία ἀναφορά στό Δυτικοευρωπαϊκό στοιχεῖο τῆς Θεσσαλονίκης μέ τό χαρακτηριστικό φλέγμα του καί τήν ἐμμονή του στήν τήρηση κάποιων κανόνων «καλῆς συμπεριφορᾶς».

Turko no aharva el Jidio. Ma si lo aharma?

Ὁ Τούρκος δέν χτυπᾷ τόν Ἑβραῖο. Ἀλλά ἂν τόν χτυπήσει;

Παροιμία ἐξαιρετικά διαφωτιστική γιά τίς σχέσεις τῶν Ἑβραίων μέ τό κυρίαρχο Τουρκικό στοιχεῖο. Θά πρέπει νά τονίσουμε ἀρχικά ὅτι ἡ Ὄθωμανική διοίκηση δέχθηκε τοὺς καταδιωγμένους Ἑβραίους παρακινούμενη ἀπό τό ἰδιοελεές κίνητρο τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν πόλεων τῆς Αὐτοκρατορίας μέ καινούργιο, ἐνεργό πληθυσμό πού ἦταν σέ θέση νά δώσει νέα ὠθηση στό ἐμπόριο καί στή βιοτεχνία. Κι ἐπειδὴ ὀρισμένοι τομεῖς τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπως ἡ ὑφαντουργία, παρουσίαζαν ἰδιαίτερο οἰκονομικό ἐνδιαφέρον γιά τήν Ὄθωμανική ἐξουσία παραχωρήθηκαν καί ὀρισμένα προνόμια, «τά μεγαλύτερα σ' ὁλόκληρη τῇ Χριστιανοσύνῃ μέ ἐξαιρέση τήν Ἀγγλία καί τελευταία τῇ Γαλλία», ὅπως γράφει ὁ Σκωτσέζος περιηγητής τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνα John Galt.⁷ Τά προνόμια αὐτά ἀναφέρονται σέ σουλτανικό φερμάνι τοῦ 1568, ὅταν ἡ Ἰσραηλτική Κοινότητα τῆς Θεσσαλονίκης ἀναγνωρίστηκε ὡς *Musselemlik*, δηλ. αὐτόνομη διοικητική μονάδα ὑπαγόμενη ἀπευθείας στήν Ὑψηλὴ Πύλη.⁸ Τό διάταγμα αὐτό ἐξασφάλισε θεωρητικά τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τίς αὐθαιρεσίες τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Στὴν πράξη ὅμως καταπατήθηκε συχνά καί ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ἀρχὴ στήν Κωνσταντινούπολη καί ἀπὸ τοὺς ντόπιους διοικητές. Πληθὸς ἀπὸ σουλτανικά διατάγματα ἐπισημαίνουν ὑπερβάσεις τῶν τοπικῶν κέντρων ἐξουσίας στήν εἰσπραξὴ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου. Καί τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετικῆς πρεσβείας στὴ Θεσσαλονίκη περιγράφουν ὀλοζώντανα τὴν κακομεταχείριση τῶν Ἑλλήνων καί τῶν Ἑβραίων ἀπὸ τίς μονάδες τῶν Γενιτσαρῶν πού στάθμευσαν στήν πόλη.⁹ Ἀλλὰ καί ὁ ἴδιος ὁ σουλτάνος δὲ διστάζει νά διατάξει, τὸ 1636, τὴν ἐκτέλεση τοῦ ραβίνου Γιουδᾶ Κόβο, ἐπειδὴ θεώρησε ἀνεπαρκές τὸ προϊόν πού ἀπέφερε ἡ φορολογία τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω λοιπὸν στοιχεῖα ἐξάγεται καί τὸ νόημα τῆς παροιμίας. Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας δὲ δοκίμασαν σέ γενικὲς γραμμὲς τίς καταπίεσεις καί τοὺς διωγμούς τῶν ὁμοθρήσκων τους τῆς Κεντρικῆς καί τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτὸ ὅμως δέν σημαίνει ὅτι ἡ διαβίωσή τους κάτω ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ καθεστὼς ὑπῆρξε πάντα ἀνέφελη.

lo no va ala keyla y tu no vas a la klissa

Ἐγὼ δέν πηγαίνω στὴ συναγωγὴ κι ἐσύ δέν πηγαίνει στὴν ἐκκλησία.

Στὴν παροιμία αὕτη τονίζεται ὅτι δύο ἄνθρωποι εἶναι ἀδύνατο νά συναντηθοῦν, ἀφοῦ δέν συχναίνουν σέ χώ-

ρους ὅπως οἱ συναγωγές καί οἱ ἐκκλησίες. Ἐπισημαίνονται ἐπομένως ἐδῶ οἱ πολλαπλές χρήσεις τῶν νῶν τῶν Χριστιανῶν καί τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης πού δέν ἦταν μόνο θρησκευτικὰ κτίρια ἀλλὰ πυρῆνες γύρω ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁργανώνεται ἡ πνευματικὴ, κοινωνικὴ καί οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς Κοινότητος.

Β) ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑ — ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Οἱ παροιμίες τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης προσφέρουν πλούσιο ὕλικό γιά τὴν ἐρευνα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ὅπως διαμορφώνεται μέσα στοὺς κόλπους τῆς Κοινότητος. Καί ἀπὸ τὸν θεματικὸ αὐτὸ κύκλο μποροῦμε νά ἀντλήσουμε ἀρκετὰ πολὺτιμα στοιχεῖα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ παρακάτω παραδείγματα.

Basta mi nombre que es Abravanel

Μοῦ φτάνει πού μέ λένε Ἀμπραβανέλ

Ταυτόσημη εἶναι καί ἡ Ἑλληνικὴ παροιμία «Ἄς μέ λένε βοῖβοντίνα κι' ἄς πεθαίνω ἀπὸ τὴν πείνα».

Στὴν Ἰσπανοεβραϊκὴ παροιμία ἡ περίπτωσις εἶναι πιὸ συγκεκριμένη. Γίνεται δηλαδὴ εἰδικὴ ἀναφορά στοὺς ἀπογόνους τοῦ Δὸν Ἰσαάκ Ἀμπραναβέλ, σημαίνοντα παράγοντα τῆς αὐλῆς τοῦ Φερδινάνδου καί τῆς Ἰσαβέλλας, πού προσπάθησε μάταια νά ἀποτρέψει τὸ μοιραῖο διάταγμα τῆς 31ης Μαρτίου 1492 πού ὑποχρέωνε τοὺς Ἑβραίους τῆς Ἰσπανίας νά ἐκχριστιανιστοῦν ἢ νά ἐγκαταλείψουν τὴ χώρα.

Τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Ἀμπραβανέλ πού ἐγκαταστάθηκαν στὴ Θεσσαλονικὴ διατήρησαν τὴν αἴσθησι τῆς ὑψηλῆς καταγωγῆς τους ἐστὼ κι' ἂν ἡ οἰκονομικὴ τους κατάστασις δέν ἦταν καί τόσο ἀνθηρὴ.

En el paes que iras lo que veras faras

Στὸν τόπο πού θά πᾶς, ὅ,τι δεῖς θά κάνεις.

Μέ τὴν παροιμία αὕτη ἐπισημαίνεται ὁ εὐρύτατος διαδεδομένος, στοὺς Ἑβραίους τῆς διασπορᾶς, κανόνας, ὅτι τὸ τοπικὸ ἔθιμο ἀποτελεῖ νόμο πού ἡ ἐφαρμογὴ καί ἡ τήρησή του ἐπιβάλλεται σέ κάθε καινούργιο μέλος τῆς Κοινότητος.

Ὁ κανόνας αὐτός τηρήθηκε σταθερά στήν πόλιν μας καθὼς «μέχρι τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα ἦταν σπάνιο νά φτάσει καράβι στὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης δίχως ν' ἀφήσει μερικοὺς Ἑβραίους».¹⁰

El que da el gruchico tanie la tchuflet

Ὅποιος δίνει τὰ γρόσια φυσάει τὴ σφυρίχτρα

Στὴν περίπτωσις αὕτη παρατηροῦμε τὴν ἐπισήμανσι τῶν τιμοκρατικῶν ἀντιλήψεων μέ τίς ὁποῖες διοικῆθηκαν οἱ Ἰσραηλιτικὲς Κοινότητες τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀνώτατο διοικητικὸ ὄργανο τῆς κάθε κοινότητος εἶναι ἡ συνέλευσις στήν ὁποία μετεῖχαν ὅσοι ἐπιβαρύνονται μέ τὴν παραδοσιακὴ κοινοτικὴ εἰσφορά, τὴν λεγόμενη *pechia*. Τό δικαίωμα αὐτὸ τῶν εὐπόρων ὑπερασπίστηκαν σέ συγγράμματά τους οἱ μεγάλοι Θεσσαλονικεῖς ραββῖνοι καί νομοδιδάσκαλοι Σαμουέλ ντὶ Μεδίνα καί Μωσὲ Ἀλμοσνίνο.

Que dizes al Jidio de galuth pagado

Νά μιλήσεις στὸν Ἑβραῖο γιά τὰ βάσανα τῆς διασπορᾶς.

Οί Έβραίοι της Θεσσαλονίκης μέσα από τīs παροιμίες τους

‘Η λέξη galuth (= διασπορά) είναι Έβραϊκή. Τονίζεται έδω ό πόνος των Έβραίων της Θεσσαλονίκης γιά τή διασπορά καί, κατ’ επέκταση, ό πόθος γιά τήν έπιστροφή στή γή των πατέρων τους.

En este mundo sufrimos porque semos Jidios.

En otro mundo sufriremos porque no fuemos buenos Jidios.

Σ’ αυτό τόν κόσμο ύποφέρουμε γιατί είμαστε Έβραίοι.

Στόν άλλο κόσμο θα ύποφέρουμε αν δέν είμαστε καλοί Έβραίοι.

‘Ιδιαίτερα χαρακτηριστική παροιμία πού αναφέρεται στή διατήρηση της Έβραϊκής ταυτότητας παρά τīs όποιες καταφορές.

Guay! Quando el Bovo favla lachon ha kodesh

‘Αλλοίμονο, αν ό άνόητος μιλά τήν άγία γλώσσα.

Οί λέξεις «Lachon ha kodesh» είναι έβραϊκές. Μέ τόν όρο αυτό οί Έβραίοι της Θεσσαλονίκης χαρακτηρίζαν τήν Έβραϊκή γλώσσα. Είναι γνωστό ότι ή μητρική γλώσσα των Έβραίων της πόλης μας ήταν ή ‘Ισπανοεβραϊκή.

‘Η χρήση της Έβραϊκής γλώσσας διατηρήθηκε στίς θρησκευτικές λειτουργίες καί καθώς ή γνώση της περιοριζόταν στούς ραββίνους, θεωρήθηκε άντικείμενο άπρόσιτο, σχεδόν άγιο πού δέν πρέπει νά έκφυλιστεί χρησιμοποιούμενο από άνάξια πρόσωπα.

‘Επομένως στήν κυριολεξία ή παροιμία αυτή στηλιτεύει τόν άνόητο πού κάνει τόν σπουδαίο.

Se vistio con fes y cofia

Φόρεσε φέσι καί κόφια

‘Η παροιμία αυτή αναφέρεται σ’ εκείνον πού ντύθηκε στήν έντέλεια μέ τήν εύκαιρία κάποιας έπίσημης περίστασης. ‘Ιδιαίτερο ένδιαφέρον παρουσιάζουν οί αναφορές στήν ένδυματολογία των Έβραίων της Θεσσαλονίκης καί ειδικά στά καλύματα του κεφαλιού, άνδρικά όπως τό φέσι καί γυναικεία όπως ή κόφια. Θά πρέπει νά τονίσουμε άκόμα ότι ή χρήση του όρου «κόφια» επεκτάθηκε, όπως φαίνεται από τήν έκφραση ‘‘se vistio a la cofia’’, πού σημαίνει «ντύθηκε μέ τήν παραδοσιακή ένδυμασία».

Los filos al rabi, el marido al tcharchi

Τά παιδιά στό δάσκαλο κι’ ό άντρας στήν άγορά

Ταυτόσημη καί ή παροιμία

La muser en caza el hombre al tcharchi

‘Η γυναίκα στό σπίτι κι ό άντρας στήν άγορά

‘Εδώ τονίζεται ιδιαίτερα ή πατριαρχική δομή της Έβραϊκής οικογένειας της Θεσσαλονίκης.

Goha se murio, la cantiga le quedo

Πέθανε ό Τζοχάς, άπόμεινε τό τραγούδι του

Τό ιδιαίτερο ένδιαφέρον της παροιμίας αυτής έντοπίζεται στήν αναφορά του όνόματος του «Τζοχά» πού είναι ό κύριος ήρωας πολλών παραμυθιών των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. ‘Ο Τζοχά είναι κυριολεκτικά ένας κουφιοκεφαλάκης πού δέν ξέρει νά κάνει τίποτε σωστό. ‘Αρκετοί έρευνητές θεώρησαν ότι τό όνομά του άποτελεί παραφθορά του όνόματος του Νασραντίν Χότζα. Πάν-

τως ό Τζοχά, σάν χαρακτήρας, δέν έχει καμμία σχέση μέ τόν γνωστό θυμόσοφο ήρωα των ‘Ανατολίτικων παραμυθιών.

Y el Haham yerra en la Teva

Καί ό ραββίνος κάνει λάθος στόν άμβωνα.

Είναι ολοφάνερο ότι ή παροιμία αυτή άποτελεί άπόδοση του γνωστού ρητού «‘Ανθρώπινον τό σφάλειν» πρέπει όμως νά έπισημάνουμε ότι αναφέρεται ιδιαίτερα στόν ραββίνο πού ήταν ήγέτης της Κοινότητας καί τό κύρος του ήταν άναμφισβήτητο. Παρ’ όλα αυτά τό άλάθητο δέν άναγνωρίζεται ούτε στόν ραββίνο, πού είναι καί αυτός άνθρωπος όπως όλοι. ‘Επομένως ό ραββίνος παρά τόν σεβασμό πού έμπνέει, ύπόκειται καί αυτός στόν έλεγχο των πράξεών του.

El Rav no juzga si no oje las dos partes.

‘Ο ραββίνος δέν δικάζει αν δέν άκούσει καί τīs δύο πλευρές.

‘Εδώ έπισημαίνεται ή άσκηση νομοθετικού έργου από τούς ραββίνους πού άποτελούσαν τήν άνώτατη άρχή σ’ ό,τι άφορά τήν άπονομή δικαιοσύνης μέσα στούς κόλπους της ‘Ισραηλιτικής Κοινότητας.

Στη Θεσσαλονίκη λειτουργούσαν, από τό 1680, τρία θρησκευτικά δικαστήρια (Beth din) μέ άντίστοιχες άρμοδιότητες σέ θέματα οικογενειακά, κληρονομικά καί κτηματολογικά. Οί ραββίνοι πού ύπηρετούσαν στά δικαστήρια αυτά έφεραν τόν τίτλο του Dayan (ιεροδικαστή).

‘Αρκετά διαφωτιστική είναι ή αναφορά του πρόξενου της Γαλλίας στή Θεσσαλονίκη Felix Beaujour πού έγραφε τό 1797 «Σ’ ό,τι άφορά τή δικαιοσύνη ‘Ελληνες καί Έβραίοι ύπάγονται, όπως καί οί Τούρκοι, στή δικαιοδοσία του Μουλά. Συνήθως όμως οί διαφορές κανονίζονται πρίν φτάσουν μπροστά στόν Τούρκο δικαστή μέ τή διαιτητική παρέμβαση του μητροπολίτη ή του ραββίνου».¹¹

Γ) ΕΒΡΑΪΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Θά κλείσουμε μέ μία σύντομη παράθεση όρισμένων παροιμιών πού αναφέρονται στίς έβραϊκές γιορτές, τīs δεμένες στενά μέ τή ζωή της Κοινότητας πού μπορούμε νά πούμε ότι κυλά μέ τό ρυθμό του έβραϊκού ήμερολογίου. Οί καθημερινές λειτουργίες, ή λειτουργία του Σαββάτου καί βέβαια οί μεγάλες έβραϊκές γιορτές — Ρός ‘Ασανά (πρωτοχρονιά), Γιόμ Κιπούρ (ήμέρα του έξιλασμού), Σουκότ (σκηνοπηγία), Πουρίμ (σέ άνάμνηση της σωτηρίας των Έβραίων της Περσίας από τήν έξόντωση χάρη στήν όμόθυρη στή τους άυτοκράτειρα ‘Εσθήρ), Πέσσαχ (Πάσχα, σέ άνάμνηση της έξόδου από τήν Αίγυπτο), Σαβουώτ (πεντηκοστή, σέ άνάμνηση της παράδοσης των δέκα έντολών), Τισά μπέ ‘Αβ (9η του μήνα ‘Αβ, σέ άνάμνηση της καταστροφής του Ναού του Σολομώντα καί από τούς Βαβυλωνίους καί από τούς Ρωμαίους), πού δέν ήταν δυνατό νά μη περάσουν καί στίς παροιμίες των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. Τό ειδικό ένδιαφέρον στήν κατηγορία αυτή συνίσταται στήν έπισήμανση των έθιμων της κάθε γιορτής καί των ιδιαιτεροτήτων του λειτουργικού τους.

Benditcha sea la limpieza para noche de Pessah

‘Ας είναι εύλογημένη ή κάθαρση τη βραδιά του Πάσχα.

Οι Έβραίοι της Θεσσαλονίκης μέσα από τις παροιμίες τους

Επισημαίνεται ότι στη γιορτή αυτή οι Έβραίοι επιβάλλεται να τρώνε μόνο άζυμα. Καί τό καθήκον της Έβραίας νοικοκυράς είναι να απομακρύνει από τό σπίτι, τήν παραμονή της γιορτής, όποιαδήποτε τροφή πού άπαγορεύεται να καταναλωθεί στην όκταήμερη διάρκεια της.

Cantar las de Purim

Τού τά ΰψαλα όπως στό Πουρίμ

Οί ρίζες της παροιμίας αυτής άνάγονται στό λειτουργικό της γιορτής του Πουρίμ καί ειδικά στό σημείο του πού αναφέρεται στον Άμάν, αυλικό του αυτοκράτορα της Περσίας καί έμπνευστή του διατάγματος γιά τήν έξόντωση των Έβραίων. Σύμφωνα μέ τό έθιμο, ή έκφώνηση του όνόματος του Άμάν, συνοδεύεται από τίς μεγαλύτερες άποδοκίμασιες όλων όλων παρακολουθούν τή λειτουργία. Έπομέ /ως ή παροιμία αυτή σημαίνει «Τού έβαλα τίς φωνές, τόν άποδοκίμασα».

Eluengo como la aftara de Tesabea

Μακρόχρονη όπως ή λειτουργία του Τισαμπεάβ

Se vistio Gioha vestido de saba en dia de semana

Ό Τζοχά ντύθηκε μέ τά ρούχα του Σαββάτου, μεσοβδόμαδα.

Άκόμα μία άναφορά στον ήρωα των λαϊκών παραμυθιών των Έβραίων της Θεσσαλονίκης. Έπισημαίνεται όμως καί ή συνήθεια των Έβραίων να ντύνονται μέ τίς καλύτερες τους ένδυμασιές τό Σάββατο. Καί έδώ άκριβώς συνίσταται καί ή άνοησία του Τζοχά πού φόρεσε τά καλά του σε μία όποιαδήποτε άλλη μέρα.

Si no viene chevat no te quites, le semaron

Άν δεν έρθει τό Σαβουότ, μή βγάζεις τό πανωφόρι του.

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΚΟΜΗ ΦΟΡΑ, ΕΒΡΑΙΟΙ ΘΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΙΣΑΛΛΟΔΟΞΙΑΣ

Μετά τή διεθνή κατακραυγή πού σημειώθηκε γιά τή δολοφονία 22 άθώων Έβραίων στή Συναγωγή της Κωνσταντινουπόλεως καί πάλι Έβραίοι ύπήρξαν θύματα μισαλλοδοξίας. Συγκεκριμένα, οί Σιΐτες Μουσουλμάνοι έξετέλεσαν 3 Έβραίους Λιβανέζους πολίτες γιά μόνο τό λόγο του θρησκευμάτος τους. Σχετικά τό **Κεντρικό Ίσραηλτικό Συμβούλιο Έλλάδος**:

1. Καταδικάζει τήν τρομοκρατία κάθε μορφής από όποιονδήποτε κι άν διαπραττεται.
2. Διαμαρτύρεται γιάτί καί πάλι Έβραίοι έκτελέστηκαν λόγω του θρησκευμάτος τους.
3. Καλεί τίς θρησκευτικές καί πολιτικές άρχές της Έλλάδος να λάβουν σαφή θέση στον συνεχιζόμενο διωγμό άθώων άτόμων λόγω της θρησκευτικής πίστης τους.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στό τεύχος 90 (Όκτώβριος 1986) του περιοδικού μας, στό άρθρο «Μνήμη καί άκοή πολέμου του κ. Χρήστου Μαλεβίτη, ό συγγραφέας άναφέρθηκε λανθασμένα ως Μαλεβίτης.

Η γιορτή του Σαβουότ, συμπίπτει μέ τό τέλος του Μάη ή τίς άρχές του Ιούνη. Υπάρχει λοιπόν έδώ μία σαφέστατη άναφορά στις κλιματολογικές συνθήκες της Θεσσαλονίκης.

Η εργασία αυτή ύπαγορεύτηκε από τήν έπιθυμία μας να παρουσιαστούν στό εύρύτερο κοινό κάποια στοιχεία της λαϊκής παράδοσης των Έβραίων της Θεσσαλονίκης πού διατηρούνται ακόμα ολοζώντανα στή μνήμη της τελευταίας προπολεμικής γενιάς, πού αναπόφευκτα όμως θά έκλείψει μέ τό πέραςμα του χρόνου. Στό ένδιάμεσο διάστημα, μέλημα της δικής μας γενιάς είναι να διασώσει τούτες τίς μνήμες, πού άνάγονται σ' έναν κόσμο περασμένων αλλά άγαπημένων ανθρώπων καί σε κάποια άλλη ζωή, πού οί ίδιοι βέβαια δεν προλάβανε, ενεργώντας σύμφωνα μέ τίς παρακάτω παραινέσεις του Haim Vidal Sephila καθηγητή της Ίσπανικής φιλολογίας στή Σορβόνη καί παθιασμένου έραστή της Ίσπανοεβραϊκής γλώσσας καί παράδοσης:

«Φίλε μου, κατάγραψε τίς παροιμίες σου, μέ τίς έμπειρίες σου, μέ τίς μνήμες σου, μέ τό αίμα σου, δίχως να φοβηθείς γιά τό τί θά σκεφθούν οί ' 'σοφοί', έτσι καθώς σου 'ρχονται στή σκέψη σου. Καί να γραφτούν βιβλία γιάτί ή παροιμία μας είναι, άς πούμε, ό κόσμος μας όπως τόν γνωρίσαμε καί τόν ζήσαμε.

Καί τά βιβλία αυτά να συγκεντρωθούν σε βιβλιοθήκες, γιά να διαιωνιστεί ή άνάμνηση της σεφαραδικής παράδοσης».

(Άπό τό περιοδικό **Θεσσαλονίκη**, πρώτος τόμος, Θεσσαλονίκη 1985)

1. Αναφέρουμε ένδεικτικά τίς παρακάτω μελέτες: Γ. ΖΩΓΡΑΦΑΚΗ, Παροιμίες των Έβραίων Σεφαραδί της Έλλάδος, *Θεσσαλονίκη 1984*· Μ. ΜΟΛΗΟ, *USOS y costumbres de los Judios de Salonica, Barcelona 1950*· Ε. ΣΑΡΤΑ Υ ΒΕΙΑ, *Refranes de los Judios Sefardies, Barcelona 1978*.
2. Ό όρος προέρχεται από τήν Έβραϊκή λέξη *moamin* (= αίρετικός).
3. Βλ. J. NEHAMA, *Histoire des Israelites de Salonique*, vol. 3-4, *Salonique 1936*· vol. 5, 1959· vol. 6-7, *Thessalonique 1979*.
4. Βλ. Α. ΝΑΡ, *Οί συναγωγές της Θεσσαλονίκης — Τά τραγούδια μας*, Θεσσαλονίκη 1985, 27-31.
5. Γ.Κ. ΜΩΡΑΪ ΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Η Θεσσαλονίκη*, Άθήναι 1883, 32.
6. Βλ. Β. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης, κατά τήν εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912*, Θεσσαλονίκη 1983.
7. Κ. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ, Ξένοι ταξιδιώτες στήν Έλλάδα, Άθήναι 1973-75, τόμ. Γ1, 528.
8. Βλ. Κ. ΜΟΣΚΩΦ, *Θεσσαλονίκη — τομή της μεταπρατικής πόλης*, Άθήναι 1978, 73-78 καί I. S. EMMANUEL, *Histoire de l'industriel des tissus des Israelites de Salonique, Lausanne 1935*.
9. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, *Μνημεία Μακεδονικής Ίστορίας*, Θεσσαλονίκη 1947, 432-455.
10. Ρ. RISAL (J. NEHAMA), *La ville convoitée, Salonique, Paris 1913*, 191.
11. Κ. ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ, ό.π. τομ. Β', 693.

‘Ο θρόνος του Σολομώντος

‘Ο ‘Ιούλιος Καίμης (1897 - 1982) έγραψε πολλά βιβλία: «Έξι κανόνες ζωγραφικής», «La comedie grecque dans l'ame du theatre d'ombres», «Τό Θέατρο τῶν σκιῶν», «Βιβλικές ιστορίες», «Δέκα ποιήματα του Μιχαήλ ‘Αγγελου», «Ἡ λαϊκὸ σπῆτι», «Έλληνικά τοπία», «‘Ατυχος γάμος», «Παραδόσεις», «Καραγκιόζης, φρουρά της κόλασης», «Μύθος», «Ἡ ελληνική τραγωδία στο Θέατρο Σκιῶν» κ.ά. Μετέφρασε ελληνικά ποιήματα στὰ ἰταλικά, ὑπῆρξε σπουδαῖος μελετητής του ἀρχαίου ελληνικοῦ δράματος καὶ τῆς Βίβλου.

Ἡ κυριότερη ὅμως συνεισφορά του Καίμη ὑπῆρξε ὅτι ὡς μελετητής τῆς λαϊκῆς μας τέχνης, ἦταν αὐτός πού ξανάφερε στήν ἐπιφάνεια τόν Καραγκιόζη. Γιά τό βιβλίο του γιά τόν Καραγκιόζη (πού ἐκδόθηκε καὶ γαλλικά τό 1935), ἐπειδὴ δὲν ἔβρισκε τότε πηγές καὶ βοηθήματα, γύρισε σέ διάφορες πόλεις γιά νά γνωρίσει παλιούς καραγκιοζοπαίχτες.

‘Ο Καίμης πέθανε μοναχικός κι ἀγνοημένος.

Τό κείμενο πού δημοσιεύουμε εἶναι ἀπό τό βιβλίο του **Παραδόσεις** (Ἀθήνα, 1975, β' ἔκδοση).

Ο θρύλος του Σαμίρ μέσα στὰ σύμβολα καὶ τίς ἀλληγορίες του ἔχου, κρύβει τόν βίο καὶ τὰ ἔργα του Σολομώντος. Τῇ μεταμέλειά του.

Ἀπό ἀνατολίτης βασιλείας μέ παλάτια καὶ πλοῦτη, ἔγινε σοφός καὶ δίκαιος.

Πῶς ἐδίκασε;

Τί ἀπέγινεν ὁ περίφημος θρόνος του Σολομώντος πού ὁ θρύλος λέει τόσα παράξενα καὶ ἀπίστευτα γι' αὐτόν;

‘Όταν ἔγινεν ἡ τελειωτικὴ καταστροφή του βασιλείου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους καὶ λεηλατήθηκαν τόσα λάφυρά του, χάθηκε κι αὐτός;

Κανείς δὲν ξέρει νά πεῖ τίποτα, οὔτε γιά τῇ μυστηριώδη μαγικὴ λειτουργία του θρόνου αὐτοῦ, πού στάθηκεν τό θεῖο σύμβολο του Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ γιά τὴν τεράστια ὑποβολή του.

Εἶναι γνωστὴ ἡ δίκη τῶν δύο γυναικῶν ἀπὸ τόν Σολομῶντα, ἀλλὰ δὲν ξέρουμε πῶς δικάστηκαν. Κατὰ τὴν παράδοση τῆς Ἰαλκούτ, ὁ θρόνος του Σολομώντος ἦταν ἀπὸ ἑλεφαντόδοντο σπαρμένο μέ περίφημα μαργαριτάρια καὶ πολύτιμα πετράδια, πού λαμποκοποῦσαν μέ χρώματα πράσινα, κόκκινα, ἄσπρα. Ἡ μεθυστικὴ ἁρμονία ὀρθωνόταν περίφημη πάνω σέ μιά πλατεῖα βάση ἐξέχωρη, μέ ἔξι σκαλοπάτια. Καὶ γύρω ὁλόγυρά της φοίνικες πανύψηλοι, πολυτελῆστατοι, σκεπάζανε καὶ στεφανώνανε τό κεφάλι του βασιλιά. Καὶ πάνω στοὺς φοίνικες παγώνια ὠραιότατα ἀπὸ χρωματιστὸ ἑλεφαντόδοντο καὶ δίπλα τους ἀετοὶ ἀπὸ ἑλεφαντόδοντο ἐπίσης.

Πάνω σέ κάθε σκαλοπάτι ἦταν δύο μαλαματένια περίφημα λιοντάρια. Εἶχανε στὸ κεφάλι τους δύο κολῶνες μαρμάρινες, σκεπασμένες καὶ στολισμένες μέ χρυσὰ σταφύλια. Τὰ κουφάρια τους ἦταν γεμάτα ἀπὸ μεθυστικὰ ἀρώματα πού μοσχοβολοῦσαν γλυκὰ γύρω.

Στὶς δύο πλευρὲς του θρόνου, δύο μεγάλες ἑδρες χρυσαφένιες ἦταν ἀφιερωμένες στοὺς ἱερεῖς.

Ἡ δικαιοσύνη ἐθεωρεῖτο θεῖα λειτουργία. ‘Όχι μόνον ἡ πίστη εἶχε ὑποβολή στοὺς μάρτυρα, ἀλλὰ καὶ ἡ συνείδησή του.

Δὲν ἦταν ὁ φόβος τῆς τιμωρίας πού ἐνεργοῦσε στὴν ψυχὴ του, ἦταν ἡ ὑποβολὴ διὰ τῆς ἐπισημότητος καὶ τῆς μεγαλοπρέπειας μέ τὴν ὁποία ἐξελίσσετο ἡ δίκη γιά τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀλήθειας. ‘Ο ὄρκος του ἦταν ἀλάθητος.

Μιά ἀπὸ τίς δύο ἑδρες ἦταν γιά τόν ἀρχιερεῖα καὶ ἡ ἄλλη γιά τόν προφῆτη. Καὶ γύρω - γύρω στὴν ἀπέραντη αἰθουσα ἐβδομήντα ἑδρες γιά τοὺς ἐβδομήντα γερούσιαστὲς του Μεγάλου Συνεδρίου. Καὶ ἡ παράδοση ἐξηγεῖ πῶς γινόταν ἡ παράξενη αὐτὴ δίκη του Σολομώντος.

‘Ο βασιλιάς πατοῦσε τὸ πρῶτο σκαλοπάτι. Τό λιοντάρι νὰ καὶ κουνιέται ὡς ἐκ θαύματος. Ἡ μυστικὴ σφαῖρα κουνιέται καὶ τό λιοντάρι ἀπλώνει τό δεξιὸ του ποδάρι, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀριστεροὺς τσου. ‘Ο Σολομῶντας ἀκουμπάει πάνω τους καὶ ἀνεβαίνει σκαλοπάτι - σκαλοπάτι.

Ἀφοῦ φτάσει πάνω στοὺς θρόνο, οἱ ἀητοὶ ἀπλώνουνε τὰ φτερά τους καὶ τό κεφάλι τους.

Ἐνὰ λιοντάρι κατεβαίνει, παίρνει στὰ νύχια του τόν Κύλινδρο του Νόμου καὶ τόν φέρνει στὴν ἀγκαλιά του Σολομώντα.

Κι ἔτσι γινόταν ἡ δίκη καὶ οἱ μάρτυρες ὑποχρεοῦντο νὰ ὁμολογήσουνε τὴν ἀλήθεια, γιατί οἱ μυστικὲς σφαῖρες κυλῶνταν γύρω - γύρω του, τὰ λιοντάρια βρυχόνταν, οἱ ἀετοὶ φτερουγίζανε καὶ τὰ παγώνια τινάζονταν. ‘Ο τρόπος ἦταν ἡ ὑποβολὴ του φόβου γιά τὴν ἐξομολόγηση τῆς ἀλήθειας.

Κάποια μέρα τὸ βασιλεῖο πέφτει στὴν ἐξουσία του Φαραῶ, ὁ ὁποῖος φιλοδοξοῦσε νὰ καθίσει πάνω στοὺς θρόνο του Σολομώντος. Ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἔφερε τὰ μυστικὰ τῆς μαγικῆς λειτουργίας τῶν σφαιρῶν, μόλις ἀγγίξει τὸ θρόνο ἕνα λιοντάρι τόν σπρώχνει τόσο πού τό ποδάρι του κούτσαινε ὅλη τὴ ζωὴ του.

Καὶ ὁ περίφημος Ναβουχοδονόσορ τῆς Βαβυλώνας, ὁ ὁποῖος κατέστρεψε τὸ Ναὸ του Σολομώντος, θέλησε ν' ἀνεβῇ στοὺς θρόνο του Σολομώντος ἀλλὰ καὶ αὐτός πάλι, μὴ ξέροντας τὰ μυστικὰ τῆς λειτουργίας, δαγκώθηκε ἀπὸ ἕνα λιοντάρι. Ἦταν ἕνα μυστικὸ του Σολομώντος πού μόνο οἱ ἀπόγονοί του τὸ ξέρανε.

‘Ο Ξέρξης τῆς Περσίας θέλησε νὰ μιμηθεῖ τὸ θαῦμα στοὺς θρόνο, ἔφερε τεχνίτες ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀλλὰ οἱ κτῆρες ἀπέτυχε.

Οἱ Βαβυλώνιοι κατέστρεψαν τὸν ναὸ του Σολομώντος καὶ οἱ Πέρσες τὸν ἀνοικοδόμησαν, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὑπεγράψαν αἰῶνια εὐγνώμοσύνη καὶ φιλία μέ τὴν Περσία.

‘Όταν ὁ Ἀλέξανδρος κατέλυσε τὸ βασιλεῖον τῆς Περσίας, ὅπως τό προβλέπει ὁ προφῆτης Δανιὴλ, φοβότανε ὅτι οἱ Ἑβραῖοι, ὡς σύμμαχοι τῶν Περσῶν, θὰ τὸν ἐμπόδιζαν γιά νὰ περάσει ἀπὸ τὴ χώρα τους γιά νὰ μεταβῇ στὴν Αἴγυπτο.

Καὶ ὅμως, ὁ λαὸς τὸν δέχθηκε θριαμβευτικά, καὶ τὸν ἀνεκήρυξαν προστάτη τους. Στάθηκε γιά τόν Ἀλέξανδρο μιά ἐκπληξη. Συμμαχία ἱστορικὴ γιά τὸν πολιτισμὸ τῆς Μεσογείου.

‘Όσπου ἡ Ρώμη κατέστρεψε τελειωτικὰ τὸ βασιλεῖον του Ἰσραὴλ.

Τί ἀπόγινε αὐτός ὁ περίφημος θρόνος του Σολομώντος κανεὶς δὲν ξέρει νὰ πεῖ.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωής είναι η Τορά..
(Παροιμ. 3:18)